

Açık Toplum ve Düşmanları

Cilt 2 – Hegel, Marx ve Sonrası

HEGELCİLİĞİN ARISTOTELES'TEN GELEN KÖKLERİ

Müthiş okumuşluğuna ve ilgi alanının hayret verici genişliğine rağmen, Aristoteles pek yeni fikirleri olan bir adam değildi. Platoncu bilgi dağarcığına kattığı şeylerin belli başlıları sistemcilik, bir de deneysel, özellikle biyolojik sorunlara duyulan, ateşli merakı. Kuşkusuz, Aristoteles mantığı bulan adamdır.

Aristoteles demokrasi dostu olmasa da, demokrasinin yerleşmesini önüne geçilemez bir olgu olarak kabul etmektedir ve düşmanla uzlaşmaya hazırdır.

Aristoteles'in düşüncesi tümüyle Platon'unkinin etkisi altındadır. ...Bundan dolayı da, Platon'un doğacı kölelik kuramını kabul etmiş ve sistemleştirmiştir: "Bazı insanlar doğaca özgür, bazıları ise köledirler ve bu sonuncular için kölelik adil olduğu kadar da uygundur ... Doğaca kendi kendisine ait olmayıp bir başkasına ait olan insan doğaca köledir."

Platon'un kölelik kuramı Aristoteles'in ondan almış olduğu siyasal kuramlardan ancak biridir. ... Aristoteles'in *En İyi Devlet*'i üç öğenin uzlaştırılmasından meydana gelmiştir: Romantik bir Platoncu aristokrasi, «sağlam ve dengeli» bir feodalite, ve demokratik fikirler; ama feodalite ağır basmaktadır. Demokratlarla birlikte Aristoteles de bütün vatandaşların devlet yönetimine katılabilmelerini savunmaktadır. Ama bu, tabii, ilk bakışta görüldüğü kadar aşırı bir düşünce değildir, çünkü Aristoteles yalnız kölelerin değil, tüm üretici sınıfın da vatandaşlığın dışında kaldığını hemen açıklamaktadır. Böylece, Platon'la birlikte çalışan sınıfların yönetime katılmamaları, yöneticilerin de çalışmamaları, para kazanmamaları gerektiğini öne sürmektedir. (Ama yöneticilerin çok zengin oldukları kabul edilmektedir.) Toprak onların malıdır, ama onu kendilerinin işlememeleri gerekir. Feodal yöneticilere ancak avlanma savaş ve buna benzer eğlenceler layık görülmektedir. ... Aristoteles'e göre her türlü meslek adamlığı bir kast düşmesi anlamına gelir. Israrla, feodal bir bey, «hiçbir tür sanat, bilim ya da meşgale ile fazlaca ilgilenmemelidir,» diyor. ... Bir feodal beyden başka hemen hiç kimsede de felsefe okuyacak kadar para ve boş zaman olmadığına göre, felsefenin umabileceği gelecek, olsa olsa bir efendinin geleneksel eğitime eklenmiş bir şey olmaktı.

Toprak ya da taş gibi ağır cisimlerin ağırlıklarını ve düşme eğilimlerini, hava ve ateşin de yükselme eğilimlerini onların soylarının bulunduğu yere erişmek ya da tekrar oraya varmak için uğraştıkları varsayımına dayanarak açıklamaya çalışıyordu. Taşlar ve toprak, çoğu taşların ve toprağın bulunduğu yere ve doğanın adil düzeni içinde, ait oldukları yere varmak çabasında oldukları için düşerler; hava ve ateş (göksel cisimler) hava ve ateşin doğanın adil düzeni uyarınca yer aldıkları yere varmak çabasında oldukları için yükselirler. ... Aristoteles bu kuramı, ünlü doğal yerler kuramı olarak geliştirdi. Her şeyde doğal yerinden ayrıldığı zaman oraya dönmek için doğal bir eğilim vardır.

Doğrudan doğruya Aristoteles'in özcülüğünden gelen üç türlü tarihsici öğretiyi ayırt edilebilir: (1) Bir devletin ya da Bireyin (Hegel'in deyişiyle), "gizli ve gelişmemiş özü" hakkında bir şeyler bilmemiz, ancak onun gelişmesi halinde ve ancak onun tarihine bakmakla mümkün olabilir. Bu öğretiyi, sonraları ilkin tarihsici bir yöntemin, yani toplumsal varlıklar ya da özler hakkında ancak tarihsel yöntemi uygulayarak, toplumsal değişimleri inceleyerek bilgi edinebileceğimiz

ilkisinin kabulüne yol açar. Ne var ki; bu öğreti (özellikle Hegel'in bilineni olduğu kadar gerçek olanı da iyi ile özdeş sayan ahlakçı pozitivizmi ile birlikte ele alınınca) daha da ileri giderek tarihe tapınılmasına ve onun Büyük Gerçeklik Sahnesi olduğu kadar, Evrensel Adalet Mahkemesi katına da yükseltilmesine yol açar. (2) Değişme, gelişmemiş olan özde örtük olarak bulunanları açığa çıkararak ancak başından beri değişmekte olan nesnenin içinde bulunan tohumları, ön eğilimleri özü ortaya koyabilir. Bu öğreti, tarihsici bir fikir olan tarihsel bir kader ya da kaçınılmaz bir ötsel yazgı fikrine yol açar, çünkü Hegel'in sonradan gösterdiği gibi, «bizim amaç; ilke, kader dediğimiz şey», «gizli, gelişmemiş öz»den başka bir şey değildir. Bu bir insanın, bir ulusun ya da devletin başına gelebilecek her şeyin kendini bu insanda, ulusta ya da devlette ortaya koyan özden, gerçeklikten indiğini ve ancak ona başvurularak anlaşılabilirliğini, kabul etmemiz gerektiği anlamına gelir. ... (3) Gerçekleşmek ya da ortaya çıkmak için özün değişme ile kendini açığa çıkarması gerekir. ... Halen oldukça tutulmakta olan bu kuram, Hegel'in de gördüğü gibi, kölelik kuramını haklı çıkarmaya yarayan yeni bir kuramdır. Çünkü insanın başkaları ile olan bağıntıları söz konusu olunca kendini ortaya koymak demek, başkalarına egemen olmaya çalışmak demektir. Gerçekte de, Hegel böylece bütün kişiler arası ilişkilerin köle ile efendisi arasındaki temel ilişkiye egemen olma ve boyun eğme ilişkisine indirgenebileceğine işaret eder. ... Tabii, bu cana yakın kuramın Hegel'in uluslararası ilişkiler kuramında da bir karşılığı vardır. Uluslar, Tarih Sahnesinde ağırlıklarını ortaya koymalıdır; Dünya'da egemen olmaya kalkışmak onların görevidir.

Aristoteles'e göre bilgi, ya da bilim, iki türlü olabilirdi, ya kanıtlayıcı ya da kavrayıcı. Kanıtlayıcı bilgi aynı zamanda «neden»lerin bilgisidir. ... Kavrayıcı (sezgisel) bilgi ise (söz konusu şeyin «doğrudan doğruya» olması, yani «neden»inin ötsel doğası ile özdeş olması halinde), o şeyin «bölünemez biçimini», özünü ya da ötsel doğasını kavramaktan ibarettir; bütün kanıtların özgün temel öncüllerini kavradığı için bilimin yaratıcı kaynağı odur.

Kuşkusuz, Aristoteles bütün bilgilerimizi kanıtlamaya kalkmamamız gerektiğini ısrarla öne sürerken haklı idi: Her kanıt öncüllerden hareket eder; kanıtın kendisi, yani öncüllerden türetilirlik, bundan dolayı hiçbir zaman sonucun doğruluğunu kesin olarak ortaya koyamaz, ancak öncüller doğru ise sonucun da doğru olması gerekliliğini gösterebilir. Kendi paylarına öncüllerin de kanıtlanmasını isteseydik, doğruluk sorunu olsa olsa bir adım daha geriler, yeni bir öncüller takımının kanıtlanması sorununa dönüşür ve bu sonsuzca böyle sürüp giderdi. Aristoteles'in kuşku götürmez şekilde doğru olan ve kanıtlanmaları gerekmeyen öncüller olduğunu varsaymamız gerektiğini öne sürmesi bu türlü bir (mantıkçıların deyimi ile) kısır döngünün ortaya çıkmasına engel olmak içindi; o, bu türlü öncüllere temel öncüller diyordu. ... Platon gibi Aristoteles de her türlü bilgiyi önünde sonunda şeylerin özlerini sezgisel bir şekilde kavramakla edindiğimize inanıyordu. "Bir şeyi ancak özünü bilmekle bilebiliriz" diyor Aristoteles "ve bir şeyi bilmek demek, özünü bilmek demektir." Ona göre, bir "temel öncül" bir şeyin özünü betimleyen bir cümleden başka bir şey değildir. Ne var ki, bu türlü bir cümle tam da tanım dediği şeydir. Buna göre, "*bütün kanıtların temel öncülleri tanımlardır.*"

Ama en zor sorun, tanımlar ya da temel öncüller elde edip onların doğru olduklarından, hata edip yanlış özü kavramadığımızdan nasıl emin olabileceğimizdir. Her ne kadar Aristoteles bu konuda açıkça bir şey söylemiyorsa da, burada da Platon'u izlediği kuşku götürmez. Platon, İdeaları bir türlü yanılmaz ussal sezgi yardımıyla bilebileceğimizi düşünüyordu; bu görmeye benzettiği, ama tümüyle usa dayanan ve her türlü duygusal öğeyi dışarıda bırakan bir türlü «us gözüyle görme» süreci idi. ... Sonunda ussal bir sezgiye, şeylerin özlerini yanılmaz olarak

tanınamızı ve onları bilmemizi mümkün kılan zihinsel ya da ussal bir yetiye sahip olduğumuzu öne sürmektedir.

Aristotelesçi tam ve yetkin bilgi idealinin oldukça doğru bir betimlemesini, onun her türlü araştırmamızın amacını bütün özlerin sezgisel tanımlarını, yani adlarını ve tanımlayanlarını, içine alan bir ansiklopedinin hazırlanması olarak gördüğünü ve bilginin gelişmesini de bu türlü bir ansiklopedinin yavaş yavaş birikmesinden, aradaki boşlukların doldurulmasından ve tabii, bunlardan tasım yoluyla kanıtsal bilgiyi meydana getiren *bütün gerçekler heyetini* türetilmesinden ibaret saydığını söyleyerek verebiliriz.

İnsanlar, dünyayı Tanrı'nın yönettiğine inanıyorlardı., Bu da sorumluluklarını sınırlıyordu. Dünyayı kendilerinin yönetmeleri gerektiğini öne süren yeni inanış, onlara neredeyse kaldıramayacakları bir sorumluluk yükledi.

HEGEL VE YENİ KABİLECİLİK

Bütün modern tarihsiciliğin kaynağı olan Hegel, doğrudan doğruya Herakleitos, Platon ve Aristoteles'in izinde yürümüşü.

Hegel'in, özellikle de riyakar sözlerinin etkisi ahlak ve toplum felsefesi alanında, (bir tek ekonomi dışında) toplum ve siyaset bilimlerinde hala pek güçlüdür. Özellikle tarih, siyaset ve eğitim felsefecileri hala çok geniş çapta onun etkisi altındadırlar. Siyaset alanında bunu en belirgin olarak gösteren şey, Marxçı aşırı sol kanat kadar tutucu ortanın da, faşist sağ kanadın da hep siyasal felsefelerini Hegel'e dayandırmalarıdır; sol kanat Hegel'in tarihsici şemasında yer alan devletler savaşı yerine sınıflar savaşını koyar, aşırı sağ ise ırklar savaşını; ama her ikisi de onu az çok bilinçli olarak izlerler.

Her nedense felsefeciler bugün bile bir tür sihirbazlık havası içinde bulunurlar. Felsefe, dinin de ele aldığı sırlarla uğraşan, ama bunu yaparken "çocuklara ayan edilemeyecek" ortalama insanlara anlatılamayacak bir yol izleyen garip ve kapalı bir şey sayılır. Herkese anlatılamayacak kadar derin bir şey olduğu, düşünürlerin, okumuş ve bilge kişilerin dini ve Tanrıbilimi olduğu kabul edilir. Hegelcilik bu görüşe pek güzel uymaktadır; tam da halk arasında çok tutulan bu inanışın felsefe olarak kabul ettiği şeydir. Her konuda her şeyi bilir. Her soruya cevabı hazırdır. Gerçekten de bu cevabın doğru olmadığından kim emin olabilir?

Açık toplum uğruna verilen savaşlar, ancak 1789'da ortaya çıkan fikirlerle başladı; feodal monarşiler, kısa zamanda bu tehlikenin ciddiliğini anladılar. ... Tıpkı, Fransız Devrimi'nin yüce Kuşağın ve Hıristiyanlığın ölümsüz fikirlerine özgürlük, eşitlik ve insanlığın kardeşliği fikirlerini yeniden ortaya çıkarması gibi, Hegel de özgürlük ve akıl düşmanlığının temelindeki ölümsüz fikirleri yeniden ortaya çıkardı. Hegelcilik, kabileciliğin rönesansıdır. ... Modern totaliterlik taraflarının çoğu, fikirlerinin, Platon'a kadar geri götürülebileceğinden tamamen habersizdirler. ... Onlara, devlete, tarihe ve ulusa tapınmaları öğretilmiştir. ... Hegel, ... "Devlet, *İlahi Fikrin* yeryüzündeki şeklidir... Bundan dolayı Devlete kutsallığın yeryüzündeki tezahürü olarak tapmalıyız ve düşünmeliyiz ki, doğayı anlamak zor ise Devletin özünü kavramak sonsuzca daha zordur."

Hegel'in yazılarında hiçbir şey yoktur ki, ondan önce ondan iyi bir biçimde söylenmemiş olsun.

Schopenhauer, üstadın şu mükemmel resmini çizmektedir: “Yukarıdaki güçler tarafından ruhsatlı Büyük Felsefeci olarak tayin edilen Hegel en ipe sapa gelmez, akıl sır almaz sözleri yana çizmekte yüzsüzlüğün sınırına varmış, dar kafalı, yavan, tiksindirici, okuması yazması olmayan bir şarlatandı. ... İktidardaki güçler tarafından Hegel'e sağlanan geniş manevi etki alanı, ona bütün bir kuşağı ifsat etmek imkanını vermişti.”

Hegel de Herakleitos gibi savaşın her şeyin babası ve kralı olduğuna inanmaktadır. Ve Herakleitos gibi o da savaşın adil olduğuna inanmaktadır. ... Kendi aklımız demekten hoşlandığımız şey bu toplumsal kültür birikiminin, içinde yaşadığımız toplumun, ulusun, tarihsel gelişiminin ürününden başka bir şey değildir. Söz konusu olan gelişim, diyalektik bir biçimde, yani üçlü bir vurgu içinde yürür. Önce bir tez -sav- ortaya atılır; ama bu tez kendisine eleştiriler yöneltilmesine yol açar, antitez'i -karşısavı- öne sürenler tarafından karşıtı ortaya atılır; ve bu iki görüşün çatışmasından bir türlü senteze –uyum sava- yani karşıtların birliğine, daha yüksek düzeyden bir bağdaşmaya varılır. Uyum sav sanki ilk karşıt savları, onları içine alarak aşar; onları kendisinin öğeleri haline getirir ve böylece onları yadsır, yüceltir ve korur. Ve bir kez uyum sava varıldıktan sonra, bu sürecin tümü tekrar, artık varılmış olan daha yüksek düzeyde tekrarlanabilir. Hegel'in «*diyalektik triada*» dediği üç vuruşlu gelişim kısaca budur.

Görünürdeki karışıklığın arkasında Friedrich Wilhelm'in mutlak monarşisinin çıkarları yatmaktadır. Özdeşlik felsefesi mevcut düzeni haklı çıkarmaya yaramaktadır. Başlıca sonucu bir *ahlaksal pozitivizm*, mevcut standartlardan başka standartlar olamayacağına göre, mevcut olanın iyi olduğunu öne süren bir öğretimdir; *güçlülüğün haklılık* olduğunu öne süren bir öğretimdir.

“Devletin,” demektedir, “ana ilkesi düşüncedir, bundan dolayı düşünce ve bilim, özgürlüğü ancak devlette ortaya çıkabilir; Giardano Bruno'yu yakan ve Galileo'yu tövbe, etmeye zorlayan kilisedir... Bundan dolayı bilim ... amacı nesnel doğruluğu ortaya çıkarmak olduğu için, devletin koruyuculuğuna başvurmalıdır.”

Hegel'in nasıl ilerici ve hatta devrimci gibi görünen bir tutumdan kalkarak ve ... genel diyalektik yöntemi uygulayarak sonunda hayret verecek kadar tutucu bir sonuca ulaşmış olduğunu anlattım. ... Yargıcımız tarihtir. Mevcut güçleri Tarih ve Kader yaratmış olduğuna göre bu güçler adil olmalıdırlar, hatta Tanrısal adaletin kendisi olmalıdırlar.

O daha da fazlasını istiyor. Tıpkı özgürlüğe ve eşitliğe karşı çıktığı gibi, insanların kardeşliğine, insancılığa, ya da onun deyimiyle «*filantropi*»ye de karşı çıkmaktadır. Vicdan ve bilinç yerine kör bir boyun eğme ve romantik bir Herakleitosçu kader ahlaki konmalıdır, insanlığın kardeşliği yerine de *totaliter bir ulusçuluk*.

Ulusçuluk kavimci içgüdülerimize, kibir ve önyargılara ve yerine kolektif veya grup yükümlülükleri koymak istediği bireysel yükümlülüklerin ağırlığından kurtulma hasretimize hitap eder. ... Ama bu ilk ulusçu siyasa kuramı Aristoteles ile sona erdi. İskender'in İmparatorluğu ile gerçek kavimci ulusçuluk siyasal uygulamada bütün bütün, siyasa kuramında da çok uzun bir süre için kaybolur. İskender'den bu yana Avrupa'daki bütün uygar devletler sonsuz derecede karışık kaynaklardan gelen nüfusları içlerine alan imparatorluklar olmuşlardır. O zamandan beri Avrupa Uygarlığı ve onu meydana getiren bütün siyasal birimler hep uluslararası, daha kesin söylenirse, kabileler arası nitelikte olagelmışlerdir. (Öyle anlaşılıyor ki, ilk uluslararası

uygarlığı İskender'den, İskender'in ortaya çıkmasından devrimize geçen zaman kadar bir zaman önce var olmuş olan eski Sümer İmparatorluğu kurmuştu.) ... Ulusçuluk geçen yüzyılda diriltildiği zaman bu Avrupa'nın karmaşık bölümlerinin en karmaşıklarından birinde, Almanya'da, özellikle de çoğunluğu İslav olan nüfuzu ile Prusya'da gerçekleşti. Prusya'nın bir yüzyıl önce bir Alman devleti bile sayılmadığı bilinmez genellikle. Prusya, Viyana Kongresi'ne bir «Slav Devleti» olarak kaydedilmişti.

Ulusal devlet ilkesinin yeniden siyasa kuramına girmesi pek kısa bir zamanlık meseledir. Buna rağmen günümüzde o kadar geniş çevrelerce benimsenmektedir ki, kimse onu yadırgamamakta, çoğu zaman farkına bile varmadan kabul etmektedir. ... Özellikle de Wilson'un iyi niyetle, ama iyice düşünmeden ortaya attığı her ulusun kendi yolunu kendisi seçmesi ilkesinden beri, siyasal ahlakın temel ilkesi sayılmıştır. Avrupa tarihi hakkında en ufak bir bilgisi olan birinin, kabilelerin akın ve karışmalarını, Asya'daki ilk yurtlarından kalkarak Avrupa kıtası denen yarımadalar karmaşıklığına gelince, birbirlerine katılan insan akınlarını bilen birinin, nasıl uygulanması bu kadar imkansız bir ilke öne sürebileceğini anlamak çok zordur.

Ulusal devlet ilkesi, yani her devletin topraklarının içinde bir tek ulusun yaşadığı topraklarla çakışması gerektiğini ileri süren siyasal talep, hiç de bugün birçok insanlara görüldüğü kadar besbelli bir ilke değildir. Ulus derken ne demek istediğimizi bilen biri olsaydı bile, belli bir ulustan olmanın niçin temel bir siyasal kategori sayıldığı, örneğin belli bir dinden olmaktan, belli bir coğrafi bölgede doğmuş olmaktan, ya da belli bir sülaleye, ya da - içinde türlü diller konuşulan İsviçre'yi bir arada tutan etken olduğunu söyleyebileceğimiz – demokrasi gibi bir siyasal inanca bağlı olmaktan daha önemli sayıldığı hiç de açık olmazdı. Ama bir dinin, belli bir toprağın veya belli bir siyasal inancın az çok kesin bir biçimde belirlenebilmesine karşılık hiç kimse ulus derken ne demek istediğini siyasal uygulama için bir dayanak olacak biçimde açıklayamamıştır. (Tabii, bir ulusun belli bir devlette yaşayan ya da doğmuş olan insanlardan ibaret olduğunu söylersek sorun ortadan kalkar. Ne var ki, bu da, devletin ulusu değil de, ulusun devleti belirlemesi gerektiğini öne süren ulusal devlet ilkesinden vazgeçmek demek olur). Ulusun ortak bir kaynaktan gelmiş olma, ortak bir dil konuşma, ortak bir tarihi olma gibi niteliklere dayandığını öne süren kuramlardan hiç biri ne kabul edilebilir, ne de uygulanabilir. Ulusal devlet ilkesi uygulanamaz olmakla kalmaz, hiçbir zaman, açık seçik düşünülmemiştir. O bir mitostur. Usdışı, romantik ve ütopyacı bir düştür, bir doğaya dönüş düşü, bir kabileci kolektivizm düşüdür.

Platon temel siyasal sorununu; ne yazık ki, «Kim egemen olmalıdır?» sorusunu sorarak dile getirmişti. Rousseau'dan önce bu soruya verilen olağan cevap, «hükümdan» idi. Rousseau ise yeni ve pek devrimci bir cevap verdi. Hükümdarı değil halkın, bir kişinin değil çoğunluğun iradesinin egemen olması gerektiğini savunuyordu. Böylece halk iradesini, kolektif iradeyi, ya da kendi deyimi ile *genel iradeyi* yaratmak yoluna gitti; ve bir kez kendilerine bir irade atfedilince halkın bireyüstü bir benlik mevkiine yükselmesi gerekiyordu; «onun dışında olanlara» -yani, başka uluslara- oranla, diyor Rousseau, «o bir tek varlık, bir birey haline gelir.» ... Ve Fransız Devrimi halktan toplama bir halk ordusu kurduğu zaman ulusçuluk yönünde önemli bir eylemsel adım atılmış oldu.

Alman ulusçuluğuna ilk kuramını veren Fichte'dir. Bir ulusun sınırlarının dile göre belirlendiğini öne sürüyordu. Bu da soruna pek önemli bir aydınlık getirmemektedir. Şive farkları nerede dil farkları olurlar?

“Ulusçuluk,” diyor Anderson “Ortodoks Hıristiyanlığın önemi azaldıkça, onun yerine kendine özgü mistik bir deneyime duyulan inancı ortaya koyarak geliştirdi.” Bu ezilen kabilenin öteki üyeleri ile duygu birliği içinde olmanın verdiği mistik deneyimdir, yalnız Hıristiyanlığın değil, krala duyulan ve mutlakiyetçiliğin suiistimal edilmesi sonunda yıkılan güven ve bağlılık duygularının da yerini alan bir deneyimdir. ... Hegel: “Felsefeye Dünya bilgeliği denmiş olması da sebepsiz değildir; Felsefe yalnız kendi için ve kendi içinde bilgelik değil, aynı zamanda dünyasal sorunlarda ortaya çıkan bilgeliktir de.”

Hegel, ... “Hükümdarları olmaksızın halk biçimden yokun bir yığından ibarettir.” Daha önce, Ansiklopedisinde ise şöyle diyordu: “Özel kişilerden meydana gelen yığınlardan çoğu zaman ulus olarak söz edilir. Ne var ki, bu türlü bir topluluk, yalnızca bir kümedir, bir halk değil; ve devletin tek amacı, bu anlamda, böyle bir yığın olan bir ulusun varlık kazanmaması, güçlenip harekete geçmemesidir. Böyle bir ulusun koşulları kanunsuzluk, ahlak bozukluğu ve hayvanlar gibi yaşamaktır.”

Fichte, ulusun dil temelinde dayandığı kuramını ortaya atmıştı. Hegel, tarihçi ulus kuramını getirdi. Hegel'e göre bir ulusu birleştiren şey, tarihte ortaya çıkan ruhudur. Onu birleştiren ortak düşmandır, yaptığı savaşların verdiği kader birliği duygusudur.

Geleneklerin her türlü toplumsal kurumun işleyişinde ne kadar önemli bir yerleri olduğu hakkındaki kavrayış, Alman Romantik Hareketi'nin siyasal düşüncelerini derinden derine etkilemiş olan Edmund Burke'e dek gider.

Modern totalitercilik, özgürlüğe ve akla karşı verilen ezeli savaşın ancak bir evresidir. ... Bu, ancak söz konusu ülkelerde bir başka halka dönük hareketin, çalışan halkın gözünde özgürlük ve eşitlik fikirlerini temsil eden Sosyal Demokrasinin ya da Marxizmin demokratik biçiminin çöküntüye uğraması ile mümkün oldu. Bu hareketin 1914'de savaşa karşı azimli bir cephe olmayı başaramamasının yalnızca bir düşküneri olmadığı açıkça ortaya çıkınca, barışın getirdiği sorunlarla, özellikle işsizlik ve ekonomik çöküntü ile başa çıkamayacağı apaçık anlaşılınca; ve son olarak bu hareket kendini faşist saldırılarına karşı gönülsüzce savununca; o zaman özgürlüğün değerine ve eşitliğin mümkün olduğuna duyulan inanç ciddi bir tehdit ile karşılaştı ve özgürlüğe karşı ezeli isyanın doğru ya da eğri yollardan popüler bir destek kazanması mümkün oldu.

İmansızlığın Marxizm aracılığı ile yayılması öyle bir durumun ortaya çıkmasına yol açtı ki, artık ondan sonra çalışan sınıflar arasında popüler olmak amacıyla olan hiçbir siyasal mezhep kendini geleneksel dinlerin herhangi birine bağlayamazdı. Faşizmin resmi ideolojisine, hiç olmazsa ilk devrelerinde, bir parça on dokuzuncu yüzyıl evrimci maddeciliği katması bundandır.

Modern ırkçılığın formülü «Platon-Hegel» değil, «Hegel-Haeckel»dir. Göreceğimiz gibi, Marx, Hegel'in «ruh»u yerine maddeyi ve maddesel ve ekonomik çıkarları koydu. Aynı şekilde, ırkçılık

da Hegel'in «Ruh»u yerine maddesel bir şey, yarı-biyolojik bir kavram olan Kan ya da Irk'ı koydu.

Hegeliciliğin ırkçılığa ya da Ruhun Kana beden değiştirmesi, Hegeliciliğin ana eğilimini pek değiştirmemektedir.

Modern totaliterciliğin hemen bütün önemli fikirleri ... Hegel'den alınmıştır. Her ne kadar, bu silahların çoğunu Hegel kendi dökmemiş, özgürlüğe karşı açılan ezeli savaşın eski cephaneliklerinde bulmuşsa da, onları tekrar keşfeden ve modern ardıllarının hizmetine arz eden hiç şüphesiz Hegel'in çabaları olmuştur. İşte size bu fikirlerin en azizlerinden birkaç tanesinin kısa bir listesi:

(a) Ulusçuluk: Devletin Ruhun -ya da şimdi Kanın- devlet yaratan ulusun -ya da ırkın- yeniden vücut bulmasından ibaret olduğu yolundaki tarihsici düşünce biçiminde; bir tek seçkin ulusun -şimdi ırkın- dünyaya egemen olması mukadderdir. (b) Devlet, bütün öbür devletlerin düşmanı olarak, varlığını savaşta ortaya koymalıdır. (c) Devlet, her türlü ahlaksal yükümlülükten arınmıştır; tek yargıç tarih, yani tarihi başarıdır; bireysel davranışların tek ilkesi kolektif yararlılıktır; propaganda amaçları ile yalan söylemek ve doğrulukları eğip bükmek mubahtır. (d) "Ahlaki" olan savaş fikri -topyekün ve kolektivist-, özellikle genç devletlerin daha eski devletlere karşı yapacakları savaşlar; savaş, ün ve kaderin en iyi şeyler oldukları. (e) Büyük Adam'ın, dünya çapındaki kişiliğin, derin bilgiler ve büyük tutkular adamının yaratıcı rolü (şimdi, liderlik fikri). (e) Kahramanca hayat (*tehlikeli yaşa*) ve küçük burjuvanın ve tutkusuz hayatının aksine, "*kahraman adam*" ideali.

a) Modern totaliterci öğretilere göre, devlet kendi başına en yüksek amaç değildir. Bu daha çok Kandır, Halktır, Irktır. Yüksek Irklar, devlet yaratmak gücüne sahiptirler. Bir ulusun veya ırkın en yüksek amacı, kendini korumaya yarayacak güçlü bir araç olmak üzere yüce bir devlet kurmaktır. Bu öğretisi, -Ruh yerine Kan konmuş olması bir yana- "Ulusun varolmasında en yüksek amaç,devlet olmak ve varlığını bu biçimde sürdürmektir." ... Devlet, güçlü olmak zorunda olduğundan, öbür devletlerin güçlerine karşı çıkmalıdır: *Tarih Sahnesinde* gücünü ortaya koymalı, kendine özgü özünü ya da Ruhunu ve "kesin olarak belirlenmiş" ulusal kararlarını tarihsel eylemleri ile ortaya koymalı ve önünde sonunda dünyaya egemen olmayı amaçlamalıdır.

b) Hegel'de ve sonraki ırkçı ardıllarında ortak olan bir kuram da, devletin doğası gereği ancak başka bireysel devletlerde olan karşıtlığı sayesinde varolabileceği kuramıdır. Bugünkü Almanya'nın en ileri gelen sosyologlarından biri olan Hans Freyer şöyle diyor: "Kendi çekirdeği etrafına çekilen bir varlık, istemeden bile olsa, etrafında bir sınır çizgisi çeker ve bu sınır, -yine istemeden olsa da- düşmanı meydana getirir."

c) Devlet, hukukun, hukuksal olduğu kadar da ahlaksal yasaların kendisidir. Bundan dolayı, başka hiçbir standarda, özellikle de uygar ahlak ölçüsüne bağlı kalmaz. ... Devlet hakkında bir yargıya varmayı mümkün kılacak olan tek standart, eylemlerinin dünya tarihindeki başarısıdır. Ve bu başarı, devletin güçlülüğü ve genişlemesi, vatandaşın özel hayatındaki başka bütün düşüncelerden önce gelmelidir; hak, devletin güçlü olmasına yarayan şeydir. Bu, Platon'un kuramıdır; bu modern totaliterciliğin kuramıdır; aynı zamanda Hegel'in kuramıdır. ... "Devlet," demektir Hegel, "ahlaksal İdeanın gerçekleşmesidir. Açığa çıkmış,

bilinçli ve tözsel irade olarak ahlaksal Ruhtur. Bundan dolayı devletten üstün bir ahlaksal fikir olamaz.”

Bir efendi ırkının ve efendi ahlakının peygamberi F. Haiser şunu ileri sürüyor: “Kendimizi koruyacaksa o zaman ortada saldırganlar olması gerekir. Öyle ise, niye kendimiz saldırgan olmayalım?”

Daima önemli olan başarıdır. Söylenen yalan başarılı olmuşsa, demek ki o yalan değilmiş, çünkü Halk özsel temelleri konusunda aldatılmamıştır.

d) Devlet, özellikle öbür devletlerle olan ilişkileri konusunda, ahlakın dışında kalır, o ahlaksallığın dışındadır. ... Hegel... savaşın kendi başına iyi olduğunu ileri sürmektedir. “Savaşta ahlaksal bir öğe vardır” diye yazdığını görüyoruz. ... “Savaş, halkı ebedi bir barışın yol açacağı bozulmadan korur. Tarih, savaşların iç kaynaşmalara nasıl başarıyla son verdiklerini gösteren evrelerle doludur. İç çekişmeler yüzünden birbirlerinden kopan bu uluslar, sınırları dışındaki savaşlar sayesinde sınırları içinde barışa kavuşurlar.”

Kişisel yiğitlik değildir önemli olan; asıl önemli olan kişinin *kendini evrenseli desteklemeye* adamasıdır.

“İrk ilkesi” demektir Kolnai, “insan özgürlüğünün tümüyle yadsınmasını dile getirmek ve somutlamak niyetiyle ortaya atılmıştır.” Ve haklı olarak bu ırkçılığın “*özgürlüğün karşısına kaderi*, bireysel vicdanın yerine kanın kontrol edilemez ve düşünceye gelmez itilerini koymak” eğiliminde olduğunda ısrar ediyor.

e) Herkes şeref kazanamaz; şeref, dini eşitliğe karşı bir tutumu, bir «Büyük Adamlar» dinini birlikte getirmektedir. ... “Kamuoyunun gözünde her şey hem doğru hem yanlıştır, ama buradaki doğruyu ortaya çıkarmak Büyük Adamın işidir. Zamanının Büyük Adamı, zamanının iradesini dile getiren; zamanına ne istediğini söyleyen ve onu gerçekleştiren adamdır. O, zamanının iç Ruhuna ve Özüne uygun olarak hareket eder ve onu gerçekleştirir. Ve kendini orada burada gösteren biçimi ile kamuoyunu hor görmeyi öğrenmemiş olanlar hiçbir zaman büyük işler başaramazlar” demektir. ... “Tarihe Geçen Adamlar - Dünya Tarihi Bireyleri - konusunda konuşurken Hegel şöyle diyor: “Bunlar eylemci, siyasacı adamlardı. Ama aynı zamanda zamanın gereksinmelerini kavramış, zamanın neye hazır olduğunu anlamış adamlardı... Demek ki, Dünya Tarihine Geçmiş Adamların -o çağın Kahramanlarının- o çağın açık görüşlü adamları olduklarını kabul etmemiz gerekir; onların yaptıkları, onların sözleri çağlarının en iyi işleri, en iyi sözleridir ... Olayları en iyi kavrayan onlardır, başkaları onlardan öğrenirler, onların tutumlarını onaylar ya da hiç olmazsa ona boyun eğerdiler. Çünkü, Tarihte bu yeni adımı atan şey, bütün bireylerin en deruni Ruhudur; ama bu bir bilinçsizlik durumu içinde Büyük Adamları harekete getirmiştir... Bundan dolayı öbür insanlar bu Nefis-Öncülerinin ardından giderler, çünkü onlarda vücut bulmuş olan kendi deruni Ruhlarının karşı gelinmez gücünü duyarlar.” Ne var ki, Büyük Adam, yalnızca en büyük anlayış ve bilgelik adamı değil, aynı zamanda büyük tutkular -tabii en önce siyasal tutkular- adamıdır da. Bundan dolayı da başkalarında da tutkular uyandırmak yeteneğine sahiptir. “Büyük Adamlar, amaçlarını başkalarını değil, kendilerini doyurmak için edinmişlerdir... Onlar büyük şeyler istedikleri ve başardıkları için Büyük Adamdırlar ... Dünyada hiçbir Büyük iş tutku, olmaksızın başarılamamıştır. *Denebilir ki, aklın sinsiliği buradadır - tutkuları kendi amaçları uğruna çalışır*

hale getirmesinde. ... Tutkular, özel çıkarlar ve bencil isteklerin doyurulması ... etkenliklerin en etkili itileridir. Bunların gücü adalet ve ahlakın onlara zorla kabul ettireceği sınırlamalardan hiçbirine saygı gösterememelerinden ve bu doğal itilerin, insanları yapmacık ve sıkıcı disiplin kişiliği sınırlayan yasa ve ahlak emirlerine oranla daha içten doğrudan doğruya etkilemelerinden gelmektedir." ... Hegel, "Bu Ahlaksal Bütünün -yani devletin- varolması usun mutlak çıkar gereğidir" diyor, "ve kahramanları, Devlet kurucuları, ne kadar gaddar olmuş olurlarsa olsunlar, liyakat veren de budur ... Bu türlü insanlar başka büyük ve hatta kutsal çıkarlara karşı saygısızca davranabilirler ... Ne var ki, böylesine güçlü bir iradenin birçok suçsuz çiçeği ayaklar altına alması, yoluna çıkan birçok şeyi ezip geçmesi kaçınılmazdır."

f) İnsanın ussal olmaktan çok cesur bir yaratık olduğu düşüncesi, usa karşı isyancılar tarafından keşfedilmemiştir; bu tipik bir kabileci idealidir. Bu Cesur Adam ideali ile cesarete karşı duyulan daha akla yakın bir saygı arasında ayırım yapmamız gerekiyor. Cesaret her zaman takdire değer bir şey olmuştur ve olacaktır. Ne var ki, ben takdirimizin kahramanın kendini adadığı amaca bağlı olması gerektiğine inanıyorum. Bana öyle, geliyor ki, eşkıyalıktaki cesaret ögesi saygıya değer değildir.

Heidegger, ününü Hegelci *Yokluk Felsefesi*'ni diriltirek yapmıştır. ... Heidegger bu Yokluk Felsefesini pek zekicesine bir Hayat, ya da Varoluş felsefesine uygulamaktadır. Hayat, Varoluş, ancak Yokluğu anlamakla anlaşılabilir.

Schopenhauer'in şu sözlerini düşünüyorum: "Eğer bir zaman gelir de bir gencin zekasını körletmek ve aklını her türlü düşünmeye, yeteneksiz bir hale getirmek istersen, onun Hegel okumasını sağlamaktan daha iyisini yapamazsın. Çünkü birbirleriyle yıkışan ve çelişen bu hilkat garibesini söz yığınları, aklın onlara bağlı olarak bir şeyler düşünebilmek için kendini boş yere yorup eziyete girmesine ve sonunda bitkinlikten çökmesine yol açarlar.

MARX'IN TOPLUMBİLİMSEL BELİRİMCİLİĞİ (DETERMİNİZM)

Özgürlüğe karşı isyanın stratejisi, her zaman «duyguları yok etmek için boş yere çaba harcayacak yerde, onlardan faydalanmak» olmuştur. İnsaniyetçilerin en değer verdikleri fikirler, çoğu zaman, müttefik kılığında bürünerek onların tarafına sızan ve birliği bozarak epeyce karışıklığa yol açan, can düşmanları tarafından da yüksek sesle övülmüşlerdir. ... İnsaniyetçilerin cephesine sızarak onları bölme ve akıllarını karıştırma, böylece de, geniş çapta olup bitenin farkında olmadıkları için iki kat etken olan düşünürlerden meydana gelen, bir beşinci kol kurma yöntemi en büyük başarısına, Hegelcilik, kendini gerçekten insaniyetçi bir hareketin, tarihsiciliğin şimdiye kadar ortaya çıkmış en saf, en gelişmiş ve en tehlikeli biçimi olan Marxçılığın temeli olarak ortaya koyduktan sonra erdi.

Her ne kadar düşünsel kaynakları aynı ise de; Marxçılığın insaniyetçi itilerden yola çıktığından kuşku duyulamaz.

Marx'a "hakkını vermek için özdenliğini teslim etmek gerekir. ... Kuramsal yetenekleri ağır bastığından insanların ezici çoğunluğunun hayatlarını daha mutlu kılmaya yarayacağına inandığı savaşa bilimsel silahlar hazırlamak için müthiş bir çaba gösterdi. ... Bilgiyi insanlığın ilerlemesine hizmet edecek bir araç olarak görüyordu.

İyi taraflarına rağmen ben, Marx'ın bir sahte peygamber olduğuna inanıyorum. O, tabii bir tarih kahiniydi ve kehanetleri gerçekleşmedi; ama benim asıl suçlamam bu değil. Pek çok akıllı insanı yanıltıp toplum sorunlarına yaklaşmanın bilimsel yolunun tarihi kehanet olduğunu düşünmelerine yol açmış olması çok daha önemlidir.

Marxçılık, ekonomik ve siyasal güç gelişimlerinin, özellikle de devrimlerin geleceğini önceden haber vermek amacını güden salt tarihsel bir kuramdır. ... Lenin'in çabucak farkına vardığı gibi, Marxçılık uygulamalı ekonomi sorunlarına yardımcı olamıyordu. ... Başarısız bir deneme devresinden, «savaş komünizmi» denilen dönemden sonra, Lenin aslında geçici olarak ve sınırlı bir şekilde özel teşebbüse geçiş demek olan bazı tedbirler almaya karar verdi. ... Adına NEP -Yeni Ekonomik Siyaset – denilen bu tedbirlerin ve sonraki deneyimlerin -beş yıllık planlar, vb.- bir zamanlar Marx ve Engels tarafından ortaya atılmış olan “*Bilimsel Sosyalizm*” ile hiçbir ilgileri yoktur.

Marx kendi özel ödevinin sosyalizmi duygusal, ahlakçı ve hayalperest geçmişinden kurtarmak olduğunu düşünüyordu. Sosyalizm Ütopyacı devresinden alınıp geliştirilerek bilimsel devresine getirilecekti; bilim yöntemi olan neden ve eseri çözümlenmek temeli üzerine ve bilimsel öndeyi temeli üzerine oturtulacaktı.

Marxçılar, kuramlarının saldırıya uğradığını görünce, çoğu zaman Marxçılığın bir öğretilerden çok bir yöntem olduğunu öne sürerler. Derler ki, her ne kadar Marx'ın veya bazı ardıllarının kuramlarının bazı bölümleri aşılsaydı bile, yöntemi hala eleştirmeden uzak kalırdı. ... Durum şudur ki, Marxçılığı eleştirmek isteyen kimse, onu bir yöntem olarak ele almak ve eleştirmek, yani onu yöntembilim standartlarına göre değerlendirmek zorundadır.

Uygulamada sonuçlar vermeyen, bir bilim ya da felsefe içinde yaşadığımız dünyayı yorumlamakla kalır; ama bu uğraşlar daha da ileri gidip dünyayı değiştirebilirler; böyle yapmaları da gerekir. “Filozoflar” diyordu Marx kariyerinin başlarında “dünyayı türlü biçimlerde yorumlamakla yetinmişlerdir, oysa asıl sorun, onu değiştirmektir.”

Eğer bir toplum bilimi ve buna bağlı olarak da tarihsel kehanet mümkün alacaksa, tarihin akışının ana hatları ile önceden belirlenmiş olması gerekir ve ne iyi niyetin, ne de usun bunu değiştirmeye gücü yetmeyecektir. Bizim yapabileceğimiz akla yakın nüdahale, ancak tarihin akışını kesinlikle kestirdikten sonra, onun önüne çıkan en kötü engelleri ortadan kaldırmaktır. “Bir toplum, kendi hareketlerini belirleyen yasaları keşfettiği zaman” diyor Marx *Kapital*'inde, “o zaman bile ne gelişimdeki doğal evrelerden birini atlayabilir, ne de onları bir kalemde dünyadan silebilir. Ama şu kadarını yapabilir: Doğum sancılarını kısaltabilir ve azaltabilir.” ... Marx bilimsel sosyalizmin gerçek görevini sosyalist çağın gelişimin müjdelenmesinde görüyordu. ... Buna göre bilimsel sosyalizm bir toplum teknolojisi değildir; sosyalist kurumlar kurmanın yollarını ve araçlarını öğretmez. Marx'ın sosyalist kuram ve eylem arasındaki ilişki üzerine olan düşünceleri, tarihsici görüşlerinin ne kadar saf olduğunu göstermektedir.

Marx'ın düşünceleri birçok bakımdan, zamanının, o büyük tarihsel depremin, Fransız Devrimi'nin, hatıralarının hala taze olduğu bir çağın ürünüydüler, (Bu anılar, 1848 devrimi tarafından tazelenmişti.) O, bu türlü bir devrimin insan aklı tarafından planlanıp gerçekleştirilemeyeceğini düşünüyordu. Ama tarihsici bir toplum bilimi tarafından öngörülmüş olması mümkündür; toplumsal durumun yeteri kadar iyi anlaşılması, onun nedenlerini

ortaya koyardı. ... Marx, Kapital'in önsözünde, "Bu yapıtın sonul amacı ... modern toplumun hareket yasalarını açığa çıkarmaktır" derken, denebilir ki, J. S. Mill'in programını gerçekleştirmektedir: "Toplum biliminin ana sorunu ... her toplumun ona uyararak kendinden sonra gelen ve yerini alan toplumu meydana getirirken uyduğu oluşum yasasını bulmaktır."

Marx ile Mill arasında başka benzerlikler de vardır; örneğin, her ikisi de bırakınız yapınsınlar liberalizmini beğenmiyorlardı ve her ikisi de temel fikir olan özgürlüğü uygulamada gerçekleştirmek için daha iyi temeller ortaya koymaya çalıştılar. Ne var ki, toplum biliminin yöntemi konusundaki görüşlerinde önemli bir fark vardır. ... Ruhbilimsicilikten kuşkulandıktan sonra, belki Marx'ın toplum bilimci olarak en büyük başarısıdır.

TOPLUMBİLİMİN ÖZERKLİĞİ

Marx ... "İnsanın varlığını belirleyen bilinci değildir, tersine, bilincini belirleyen toplumsal varlığıdır."

Marx'ın ... vecizesi... İnsanlar, -yani, insan akılları, insanların gereksinimleri, umutları, korkuları ve beklentileri, dürtüleri ve istekleri- toplum hayatının yaratıcıları değil, olsa olsa ürünleridirler. Toplumsal ortamımızın yapısının belli bir anlamda insan yapısı olduğu, kurum ve geleneklerinin, ne Tanrı'nın ne de doğanın ürünü olmadıkları, aksine insan davranış ve kararlarının sonucu oldukları ve onlar tarafından değiştirilebilecekleri itiraf edilmelidir. Ama bu, onların bilinçli olarak tasarlandıkları ve gereksinimlere, umutlara ya da itilere dayanılarak açıklanabilecekleri anlamına gelmez. Tam aksine, bilinçli ve niyetli insan davranışları sonucunda ortaya çıkanlar bile, genel olarak, bu türlü hareketlerin dolaylı, niyet edilmemiş olan, hatta çoğu zaman istenmeyen sonuçlarıdır. ... Çünkü, bunların ortaya çıkmaları yalnız birçok başka kurumları etkilemekle kalmaz, aynı zamanda *insan doğasının* da, -önce yakından ilgili olanların, ama çoğu kez giderek o toplumun bütün bireylerinin "*umut, korku ve amaçları*"nı da etkiler. Bunun sonuçlarından biri, bir toplumun değer yargılarının -bütün ya da hemen hemen bütün öğelerince kabul edilen talep ve tekliflerinin- kurum ve gelenekleri ile yakından bağlı olmaları ve ... bunların söz konusu toplumun kurum ve geleneklerinin yok olması halinde varlıklarını sürdürememeleridir.

Belki insanların bilinçli olarak bir açık toplum ve böylece kaderlerinin daha büyük bir bölümünü yaratacakları gün gelecektir. (Marx bu umudu beslemişti.) Ama bütün bunlar kısmen bir derece meselesidir ve her ne kadar hareketlerimizin niyetimize dayanmayan sonuçlarının birçoğunu önceden kestirmemiz mümkün olacak olsa da - toplum teknolojisinin ana amacı budur- hala önceden kestiremeyeceğimiz birçokları kalacaktır.

Ruhbilimsiciliğe yöneltilecek eleştirilerin belki en önemlisi, onun açıklayıcı toplum bilimlerinin başlıca görevini anlamamasıdır.

Bu görev, tarihsicinin inandığı gibi tarihin gelecekteki akışının kehanet yoluyla önceden haber verilmesi değildir. Daha çok toplum alanındaki daha az göze batar bağlılıkların ortaya konması ve açıklanmasıdır. Toplumsal eylemlerin önüne çıkan güçlüklerin araştırılmasıdır, toplumun maddesinin ele avuca sığmazlığının, esnekliğinin ve gevrekliğinin, onu işleme ve biçimlendirme çabalarımıza karşı gösterdiği direnmenin incelenmesidir.

Buna, fesatçı (komplocu) toplum kuramı diyorum. Bu görüş, bir toplum olayının açıklanmasının, o olayın meydana gelmesinden yararlanacak ve bu olayı tasarlayıp gerçekleştirmiş olan insan veya grupların ortaya çıkarılmasından – bazen önce gizli bir çıkarı ortaya çıkarmak gerekir- ibaret olduğunu öne süren görüştür.

Toplum bilimlerinin amaçları hakkındaki bu görüş, tabii toplumda meydana gelen her şeyin, - özellikle savaş, işsizlik, sefalet, darlıklar gibi insanların hoşuna gitmeyen şeylerin- doğrudan doğruya bazı güçlü kişi ve grupların kasıtları sonunda ortaya çıktıklarını öne süren yanlış kuramdan ileri gelmektedir.

Hiç fesatlık yapılmadığını söylemek istemiyorum. Aksine, fesatlıklar tipik toplum olgularıdır. Örneğin, fesatlık kuramına inanan insanlar iktidara geldikleri zaman önem kazanırlar. Ve fesatlık kuramını kabul edip mevcut olmayan fırsatçılara karşı, karşı-fesatlık tedbirlerine girişmeleri en muhtemel olanlar da yeryüzünde bir cennet yaratabileceklerine içtenlikle inananlardır. Çünkü, cenneti yaratmada uğradıkları başarısızlığın tek açıklaması, cehennemi kayırmakta çıkarı olan şeytanın kötü niyetidir.

Hayret verici gerçek şudur ki ... Fesatçıların fesatlıklarının sonunu getirdikleri pek enderdir.

Toplum hayatı yalnız muhalif gruplar arasındaki bir' güç gösterisi değildir; az çok esnek ya da gevrek bir kurumlar ve gelenekler ortamı içinde yürütülen ve -bilinçli karşı koymalar bir yana- bu yapıda birçok önceden kestirilemeyen, bazısının da kestirilmesi belki mümkün bile olmayan tepkilerin ortaya çıkmasına yol açan bir harekettir.

Bu tepkileri incelemek ve onları mümkün olduğu kadar önceden kestirmeye çalışmak, toplum bilimlerinin başlıca görevidir. ... Bir insan, acilen bir ev satın almak için piyasaya çıkarsa ev fiyatlarını arttırma amacında olmadığını kuvvetle tahmin edebiliriz.

Verilen bu örnekler, fesatçılık kuramını çürüttükleri kadar kolaylıkla ruhbilimsiciliği çürütememektedirler, çünkü sözü edilen tepkiyi açıklayan şeyin satıcıların piyasada bir alıcı olduğunu bilmeleri ve daha yüksek bir fiyat alma umutları olduğu, yani ruhbilimsel faktörler oldukları öne sürülebilir.

Bu toplumsal durumu dürtülere ve *insan doğasının* genel kurallarına indirgemek mümkün değildir. Gerçekten de propagandaya kanabilmemiz gibi bazı *insan doğası nitelikleri* bazen sözü edilen ekonomik davranıştan sapmalar olmasına yol açabilir. ... Bu kadar açık farklı istenmeyen ya da niyetten bağımsız olarak meydana gelen tepkilere yol açabilen toplumsal durumların Mill'in dediği gibi, "toplum bilimlerine insan doğasındaki temelleri gösterilmemiş olan hiçbir genelleme sokmamak şarttır" önyargısına bağlı kalmayan bir toplumbilimi tarafından incelenmesi gerektiği açıktır. Bunların özerk bir toplum bilimi tarafından incelenmeleri gerekir.

Ruhbilimsiciliğe karşı öne sürdükleri bu düşünceyi sürdürerek, davranışlarımızı çok geniş çapta içlerinde meydana geldikleri ortama dayanarak açıklamanın mümkün olduğunu öne sürebiliriz. ... Durumların çözümlenmesi, durumun mantığı, toplum bilimlerinde olduğu kadar toplum hayatında da pek önemli bir rol oynar. ... Ussal ya da usa aykırı davranışlardan söz ettiğimiz zaman, durumun mantığına uygun olan ya da olmayan davranışları kastederiz.

Gerçekten de bir davranışın ruhbilim açısından -ussal ya da usa aykırı- dürtülere dayanılarak açıklanması, -Max Weber'in de işaret ettiği gibi- söz konusu durumda neyin ussal sayılacağı hakkında daha önceden bir fikir edinmiş olduğumuzu varsayar.

Bunların amacı, ruhbilim çalışmalarının toplum bilimcisi açısından az önemli olduklarını göstermek değildir. Daha çok ruhbilimin -bireyi konu alan ruhbilimin- toplum bilimlerinin temeli olmasa da, toplum bilimlerinden biri olduğunu öne sürmek amacını güderler. ... Ruhbilimsiciliğin hatası, toplum bilimleri alanındaki bu yöntembilimsel bireyciliğin bütün toplum olaylarının ve toplumsal düzenliliklerin ruhbilimsel olgu ve düzenliliklere indirgenmesi gerektiği programını da içerdiğini sanmasıdır. Bu varsayımın tehlikesi, gördüğümüz gibi, tarihsiciliğe varmasıdır.

Tarih açısından Marx, Hegel'in toplumun bireyden üstün olduğunu öne süren bazı fikirlerini almış ve bunlar Hegel'in başka fikirlerini eleştirmekte kullanmıştır. Ne var ki, ben, Mill'i Hegel'den daha tartışmaya değer bir adam saydığım için, Marx'ın fikirlerinin tarihine bağlı kalmayarak, onları Mill'e yöneltmiş bir. eleştiri olarak ele almaya çalıştım.

EKONOMİK TARİHSİCİLİK

Gerçekten de onlar, Marxçılığın özünün, *ekonomik dürtülerin ve özellikle sınıf çıkarlarının* tarihin yürütücü gücü olduğunu öne süren öğretisi olduğunu ve *tarihin maddeci yorumu* ya da *tarihsel maddecilik* adının, Marx ve Engels'in öğretilerinin özünü nitелеmek için kullandıkları bu adın, tam da bu öğretiyi dile getirdiğini sanırlar.

Bu türlü kanaatler pek yaygındır, ama ben bunların Marx'ın yanlış yorumlanmasına dayandıklarından eminim. Marx'ın bu fikirleri ileri sürmüş olmasından dolayı takdir edenlere – Marx'ın muhaliflerinden bazılarına verdiği "*Adi (Vulgar) Ekonomici*" adından kinaye – "*Adi Marxçı*" diyebilirim.

Marx'ın bazen hırs ve kar etme dürtüsü gibi ruhbilimsel olgulardan söz ettiğini itiraf etmek gerekir, ama o bunları hiçbir zaman tarihi açıklamak için kullanmamıştır. O, bunları daha çok toplumsal sistemin, yani tarih boyunca kurulmuş bir kurumlar sisteminin, yürütücü belirtileri olarak, bozulmanın nedenleri değil de, sonuçları olarak, tarihin itici güçleri olarak değil, beklenmeyen sonuçları olarak yorumluyordu. ... Tarih sahnesindeki insan aktörlere, bu arada kodamanlara da, ekonomi telleriyle -üzerinde hiçbir kontrolümüz olmayan tarihi güçler ile- harekete getirilen kuklalar olarak bakıyordu.

Marx, toplumsal olguların tarih açısından açıklanmaları; her tarih çağını da daha önceki gelişmelerin bir ürünü olarak anlamaya çalışmamız gerektiği inancında Mill ile aynı fikirdedir. Mill'den ayrıldığı nokta, gördüğünüz gibi, Mill'in -Hegel'in idealizmine tekabül eden- ruhbilimsiciliğidir. Marx'ın öğretilerinde bunun yerine maddecilik dediği şey konmaktadır.

Bana öyle geliyor ki, işin doğrusu onun felsefe konularıyla pek ilgilenmediği, -örneğin, Engels ya da Lenin'den çok daha az ilgilendiği- ve daha çok sorunun, toplumbilimsel ve yöntembilimsel yanları ile ilgilendiği idi.

Marx, *kafanın*, yani insan düşüncesinin insan hayatının temeli olmayıp fizik temel üzerine kurulmuş bir tür üstyapı olduğunu göstermek istiyordu. ... "İdeal olan maddesel olanın insan

kafasında evrilip çevrildikten sonraki halidir." ... Aktarılan satırlar gösteriyorlar ki, her ne kadar ayaklarının maddesel dünyanın sağlam zeminine basar durumda kalmaları gerekirse de, kafalarının -ki Marx, insan kafasına çok saygı duyardı- düşünceler veya fikirlerle ilgilidirler. Benim kanımca bu ikicilik göz önünde tutulmazsa Marxçılık ve etkileri gerektiği gibi anlaşılabilir.

Marx özgürlüğe, gerçek özgürlüğe aşığı. ... Ve benim görebildiğim kadarıyla, ancak ruhsal varlıklar olarak özgür olabileceğimize inandığı oranda, Hegel'in, ruh ile özgürlüğü eşit sayan ünlü görüşüne de katılmaktaydı. Aynı zamanda -pratik bir ikici olarak- hem ruh hem de bedenden meydana geldiğimizi gerçekçi bir biçimde de beden bu iki özden daha temellisi olduğunu görüyordu. Hegel'e karşı çıkması ve Hegel'in sorunu baş aşağı ettiğini öne sürmesi bundandır.

Kapital'in üçüncü cildindeki bir yerde Marx, toplum hayatının maddesel, özellikle de üretim ve tüketime dayanan ekonomik yönünü, pek yerinde olarak insan metabolizmasının, yani doğa ile yapılan madde alış-verişinin bir uzantısı olarak betimlemektedir. Özgürlüğümüzün her zaman bu metabolizmanın gereksinimleri ile sınırlanmış olacağını açıkça söylemektedir. Bizi daha özgür kılmak yolunda yapılabilecek şeyin "bu metabolizmayı mümkün olduğu kadar ussal bir şekilde en az enerji harcamasıyla ve insan doğasına en uygun, en onurlu koşullar altında yönetmekten ibaret olduğunu söylemekte, "ama" diye devam etmektedir, "o hala gereksinimin cenneti olarak kalmakta devam edecektir. ... Bundan hemen önce de, Marx şöyle demektedir: "Özgürlük cenneti, ancak zorunluluklar ve dış amaçların zoruyla yürütülen angaryanın sona erdiği yerde başlar; bundan dolayı da, pek doğal olarak, maddi üretim alanının dışında kalır." ... "Temel önkoşul, işgününün kısaltılmasıdır."

Hegel ile birlikte o da özgürlük evrenini insanın zihni hayatı ile özdeşleştiriyor. Ama o, bizim salt finsel yaratıklar olmadığımızı; tam olarak özgür olmadığımızı, hiçbir zaman, kendimizi metabolizmamızın gereksinimlerinden ve, öyleyse üretim çabalarından kurtaramayacağımız için de hiçbir zaman büsbütün özgür olamayacağımızı kavramıştır. Başarabileceğimiz şey, yorucu ve insan onuruna yakışmayan iş koşullarını düzeltmek, onları daha çok insana yaraşır hale getirmek, eşitleştirmek ve angaryayı öyle bir raddeye indirmektir ki, hepimiz hayatımızın bir bölümünde özgür olabilelim. Bence, Marx'ın hayat görüşünün, aynı zamanda bana öyle geliyor ki, öğretilerinin en etkili olmuş olanı olması bakımından yazılarının da, merkezi fikri budur.

Düşünce ve fikirler ancak bir yandan ortaya çıkmalarına yol açan maddi koşulları, yani onları ortaya atan insanların yaşadıkları hayatın ekonomik koşulların, diğer taraftan da benimsenmeleri sürecinin içinde gerçekleştiği maddi koşulları, yani onları kabul eden kişilerin hayatlarının ekonomik koşullarını ele almakla bilimsel bir şekilde incelenebilirler. ... Marx, Hegel'e karşı olarak, tarihi, fikirler tarihini bile anlamak için insanla çevresi, maddi evren arasındaki ilişkilerini yani insanın ekonomik hayatının gelişmesini anlamak gerektiği kanısındaydı. Bundan dolayı tarihsiciliğin Marxçı türüne, Hegel'in idealizmine ve Mill'in ruhbilimsiciliğine karşılık, *ekonomisicilik*, diyebiliriz. ... Marx'ın "özgürlük cenneti" tasarısı, insanların maddi doğalarından kısmen, fakat eşit olarak kurtarılmasını öngören tasarısı, daha çok idealist olarak nitelendirilebilir.

Bu açıdan bakılınca Marx'ın hayat görüşünün pekala tutarlı olduğu görülüyor ve bana öyle geliyor ki, insan etkenliklerini kısmen belirimci ve kısmen özgürlükçü bir açıdan görmesinden dolayı yazılarında ortaya çıkan görünürdeki çelişme ve güçlükler ortadan kalkıyor.

Ona göre, toplum bilimlerinin tümüne eşit olan bilimsel tarih insanın doğa ile yaptığı madde alışverişini hangi yasalara göre gerçekleştiğini araştırmak zorundadır. Bu tarihin ana görevi, üretim koşullarının gelişmelerini açıklamak olmalıdır. Toplum ilişkileri ancak üretim süreçleri ile ilgili oldukları, -onu etkiledikleri ya da ondan etkilendikleri- ölçüde, tarih ve bilimsel bir önem kazanırlar.

Parantez içinde işaret edilebilir ki, Marxçı *üretim* terimi geniş anlamda, dağıtımı ve tüketimi de içine alacak biçimde, ekonomik sürecin tümünü kapsamaması niyetiyle kullanılmıştır.

Marx'ın *tarihsel maddeciliğini*, ya da şimdiye dek anlatıldığı kadarını, eleştirmeye ve incelemeye geçerseniz, onda iki ayrı cephe ayırt edebiliriz. Bunların ilki tarihsiciliktir, toplum bilimlerinin alanının tarihsel ya da gelişimsel yöntem, özellikle de tarihi kehanet ile çakıştığı iddiasıdır. İkincisi ekonomisiciliktir, -ya da *maddecilik*dir- yani, toplumun ekonomik örgütünün, doğa ile yaptığımız madde alışverişinin örgütlenme biçiminin, bütün kurumlar, özellikle de onların tarihsel gelişmeleri için belirleyici etken durumunda olduğu iddiasıdır.

Kendisi, Hegel'den ve Kant'tan üstün olan tarafının *gerçekliği* maddi evren ile -bu arada insanın metabolizması ile- *görünümü* ise düşünce ve fikirler evreni ile özdeşleştirmesi olduğunu düşünmek eğilimindeydi.

Lenin, "Sosyalizm işçi sınıfının diktatörlüğü artı en modern elektrik makinelerinin en geniş çapta tesis edilmesidir" sözleri ile özetlenebilecek bazı fikirler ortaya attı. Dünyanın altıda birinin bütün ekonomik ve maddi yapısını değiştiren gelişmenin temelinde bu fikir vardı. Çok büyük güçlüklerle karşı verilen bir savaşta üretim koşullarını değiştirmek, daha doğrusu yoktan var etmek için haddi hesabı olmayan maddi sıkıntılara katlanıldı, haddi hesabı olmayan fedakarlıklar yapıldı. Ve bu gelişmenin yürütücü gücü, bir *fikrin* verdiği coşkuydu. Bu örnek de gösteriyor ki, bazı hallerde bir fikir bir ülkenin ekonomik koşullarının ürünü olacak yerde, o ekonomik koşullarda bir devrim yapılmasına yol açabilir.

Marx'ın görüşüne göre, hukuk ya da siyasa yoluyla bir değişiklik yapılabileceğini beklemek abestir; bir siyasal devrim ancak bir idareci takımının yerini başka bir idareci takımına bırakmasına, -olsa olsa idareci görevi yapan insanların değişmesine- yol açabilir. Ancak temeldeki özün, ekonomik gerçekliğin evrimidir ki, esaslı veya gerçek bir değişiklik meydana getirebilecek, toplumsal bir devrime yol açabilecektir. Ve bir siyasal devrim ancak böyle bir toplumsal devrim gerçekleştikten sonra anlamlı olabilir. ... Fiziksel üretim araçları toplumsal ve hukuksal ilişkilerle çatışmaya başlayıp, onların üstlerine uymayan giysiler gibi, paralanmalarına yol açana dek gelişirler. "Ondan sonra bir toplumsal devrim çağı başlar." diyor Marx. "Ekonomik temeldeki değişme ile birlikte bütün üstyapı da az ya da çok süratli olarak değişir ... Üstyapıdaki yeni, daha verimli ilişkiler hiçbir zaman varoluş koşulları eski toplumun içinde hazırlanmadan ortaya çıkmazlar."

HUKUK VE TOPLUM DÜZENİ

Marx'a göre hukuk düzeni ya da hukuksal-siyasal düzen, ancak ekonomik sistemin gerçek üretici güçleri üzerine kurulmuş olan ve onları dile getiren üstyaplardan biri olarak anlaşılmalıdır. ... Ahlak düzeni, Engels'in dediği gibi, yöneticilerin yönetilenleri baskı altında tutmalarında kullanılacak «özel bir baskı gücüdür.» «Siyasal güç» diyor Manifesto, «bir sınıfın ötekileri baskı altında tutmak üzere örgütlenmiş gücünden başka bir şey değildir.» Lenin de buna benzer bir betim veriyor: «Marx'a göre, devlet sınıf üstünlüğünü sağlamanın aracıdır, bir sınıfın ötekisini baskı altında tutmasına yarayan bir organdır, amacı bu baskıyı yasal kılan ve sürdüren bir "düzen" yaratmaktır ... » Kısacası devlet, yönetici sınıfın kavgasını sürdürmekte kullandığı mekanizmanın bir bölümünden ibarettir.

Bu devlet kuramının sonuçları nelerdir? En önemli sonucu siyasetin tümünün, bütün siyasal çekişmeler kadar bütün hukuk ve siyasa kurumlarının da hiçbir zaman birinci derecede önemli olamayacağıdır.

Her ne kadar Marx, benim kanımca, o kadar şiddetle öngörmek istediği geleceği anlamayı başaramamışsa da, bana öyle geliyor ki, yanılmış kuramları ile zamanının koşullarını keskin bir toplumbilimsel içgörü ile kavramış olduğunun, sarsılmaz insancılığı ve adaleti duygusunun kanıtıdır.

Marx'ın devlet kuramı, soyut ve felsefi niteliğine rağmen, hiç şüphesiz çağının aydınlatıcı bir yorumunu vermektedir. Bu, hiç olmazsa adına *endüstri devrimi* denen şeyin önce başat olarak *maddi üretim araçlarında*, yani makinelerde, bir devrim olarak ortaya çıktığını; daha sonra bunun toplumun sınıf yapısının değişmesine yol açtığını; ve siyasal devrimlerin ve hukuk yapısındaki başka değişikliklerin ancak üçüncü aşamada ortaya çıktıklarını öne süren savunulabilir bir kuramdır.

Özgürlüğün, yasalar önünde eşitliğin, adaletin, herkese sağlandığı varsayılmaktadır. Yasalar önünde imtiyazlı sınıflar yoktur. Bunun dışında ve üstünde ekonomik alanda bile hiçbir *soygunculuğun* vaki olmadığı, her meta, bu arada işçinin emek piyasasında kapitaliste sattığı emek gücüne, adil bir fiyat ödendiği varsayılıyor. ... Marx, bu idealleştirilmiş öncüllerden yola çıkarak bu kadar yetkin bir hukuk sisteminin yürürlükte olduğu kabul edilse bile, ekonomik sistemin işçilerin özgürlüklerinin tadına varmalarına fırsat vermeyecek bir şekilde işleyeceğini göstermeye çalışıyor. ... Çünkü, eğer fakirseler kendilerini, karlarını ve çocuklarını iş piyasasında emeklerinin yerine geçecek bir enerji üretmenin masrafı ne ise, onun karşılığında satmaktan başka bir şey yapamazlar. Yani, bütün emekleri karşılığında ancak asgari bir geçim sağlayabilirler. Bundan dolayı, sömürü hırsızlıktan ibaret değildir. Ve onun önüne yalnızca yasama tedbirleriyle geçilemez.

Böylece Marx, Hegelci dil ile biçimsel özgürlük ile maddi özgürlük arasındaki ayrımı kavramış oluyordu. Biçimsel ya da hukuksal özgürlüğün, her ne kadar Marx onu küçük görmüyorsa da, onun insanlık tarihinin sağlamak amacını güttüğünü düşündüğü özgürlüğü sağlamak için pek yetersiz olduğu ortaya çıkıyor. Önemli olan gerçek, yani ekonomik ya da maddi özgürlüktür. Buna da ancak herkesin angaryadan eşit derecede kurtarılması ile varılabilir. Bu kurtuluş için *iş gününün kısaltması ön koşuldur*.

Marx'ın betimlediği dizginlenmemiş *kapitalist düzenin* adaletsizliği ve insanlık dışılığı su götürmez; ama onu ... adına özgürlük paradoksu dediğimiz şey açısından yorumlayabiliriz. Gördüğümüz gibi özgürlük sınırsız olursa kendi kendini ortadan kaldırır. Sınırsız özgürlük kuvvetli adamın zayıfı itip kakmaya ve onun özgürlüğünü elinden almaya özgür olduğu anlamına gelir. Devletin özgürlüğü bir dereceye kadar sınırlamasını istememiz bundandır, herkesin özgürlüğü yasalar tarafından korunsun, diyedir. Hiç kimse başkalarının merhametine kalmış olmamalı, herkes devlet tarafından korunmak hakkına sahip olmalıdır.

Devlet, vatandaşlarını fiziki kabadayılığa karşı korusa bile -ki dizginlenmemiş kapitalizm düzeninde korur- onları ekonomik gücün suiistimalinden korumayı başaramazsa amaçlarımızı gerçekleştiremeyebilir. Böyle bir devlette ekonomik açıdan güçlü olan hala ekonomik açıdan zayıf olana kabadayılık etmek ve onu özgürlüğünden yoksun kılmakta özgürdür. Bu koşullar altında sınırsız ekonomik özgürlük de en az sınırsız fiziki özgürlük kadar kendini ortadan kaldıran bir nitelik kazanabilir ve ekonomik güç hemen hemen fiziki kuvvet kadar tehlikeli olabilir, çünkü ihtiyaçlarından fazla yiyeceğe sahip olanlar, açlıktan ölmek raddesine gelenleri «özgürce», fizik güç kullanmaksızın, köleliği kabul etmeye zorlayabilir. Ve eğer devletin etkenliklerini zorbalığı önlemeye -ve serveti korumaya- inhisar ettirdiğini varsayarsak, o zaman ekonomik açıdan güçlü olan bir azınlığın ekonomik açıdan zayıf olan bir çoğunluğu baskı altında tutması mümkün olur.

Eğer bu çözümlene doğru ise, uygulanacak çarenin niteliği de ortadadır. Bu siyasal bir çare, fiziksel zorbalığa karşı uygulanana benzer bir çare olmalıdır. Ekonomik açıdan güçsüz olanların ekonomik açıdan güçlü olanlara karşı korunmaları için devletin gücü tarafından yürütülen, toplum kurumları kurmamız gerekir. Devletin, hiç kimsenin açlık ya da ekonomik açıdan mahvolma korkusu altında adil olmayan bir anlaşma altına girmemesi için, önlemler olması gerekir.

Özgürlüğün korunmasını istiyorsak sınırsız ekonomik özgürlük ilkesinin yerine, devletin plana bağlı olarak araya girmesi ilkesinin konmasını talep etmemiz gerekir. ... Dizginlenmemiş kapitalizmin yerini *ekonomik araya girme düzenine* bırakmasını talep etmemiz gerekir. Gerçekte olan da, bu olmuştur. Marx'ın betimleyip eleştirdiği ekonomik düzen her yerde ortadan kalkmıştır. Onun yerine devletin görevlerini yitirmeye başlayıp bunun sonucu olarak *kuruyup gitmek* belirtileri gösterdiği bir düzen değil, devletin ekonomik alanlardaki görevlerini servetin ve *özgür sözleşmelerin* korunmasının çok ilerisine götüren, türlü araya girici devlet biçimleri gelişmiştir.

Ama, Marx'ın kendi kuramına göre ekonomik gerçekliği, irademize bağlı olarak, örneğin hukuk reformları ile düzeltemeyiz. Siyaset, "doğum sancılarını kısaltıp azaltmaktan başka bir şey yapamaz." ... Çünkü, Marx'a göre asıl güç, makinelerin evrimindedir, sırada bundan sonra ekonomik sınıf ilişkileri gelir; en az önemli olan da siyasetin etkisidir.

İncelememizde vardığımız sonuç, bunun tam aksi olan görüşü getirmektedir. Bu görüş, siyasal gücü temel saymaktadır. ... Örneğin, ekonomik açıdan zayıf olanların korunması amacını güden akılcı bir program yapabiliriz. Sömürüye bir sınır çekecek yasalar yapabiliriz. İşgücünü sınırlayabiliriz. Ama çok daha fazlasını da yapabiliriz. Yasalarla işçileri -daha da iyisi, bütün vatandaşları- sakatlığa, işsizliğe ve ihtiyarlığa karşı sigorta edebiliriz. ... Yasayla, çalışmaya razı olan herkese hayatını kazanabilme garantisini verebilirsek, ki bunu başaramamamız için hiçbir

neden yoktur, o zaman vatandaşın özgürlüğünün ekonomik korku ve ekonomik sindirmeden korunması yetkinliğe erişmiş olur. Bu görüş açısına göre, ekonomik korunmanın anahtarı siyasal güçtür. Siyasal güç ve onun denetimi her şeydir. Ekonomik gücün siyasal güce üstün çıkmasına izin verilmemelidir; gerekirse onunla savaşılmalı ve siyasal gücün denetimi altına alınmalıdır.

Sınıfsız bir toplumda devlet gücünün görevini yitirerek *kuruyup gideceği* hakkındaki safiyane görüşü de özgürlük paradoksunu hiçbir zaman açıkça kavramadığını ve devlet gücünün özgürlük ve insanlık hizmetinde yapabileceği ve yapması gereken hizmeti anlamadığını açıkça göstermektedir.

Bundan başka, varmış olduğumuz görüş açısına göre, Marx'ın hor gören bir eda ile, *yalnızca biçimsel özgürlük* olarak betimlediği şey, başka her şeyin temeli olmaktadır. Bu, *yalnızca biçimsel özgürlük*, yani demokrasi, halkın hükümetlerini yargılamak ve düşürmek hakkı, kendimizi siyasal gücün kötüye kullanılmasına karşı korumakta kullanabileceğimiz tek bilinen silahtır; bu, yöneticilerin yönetilenler tarafından denetlenmesidir. Ve siyasal güç ekonomik gücü denetleyebildiğine göre, siyasal demokrasi aynı zamanda yönetilenlerin ekonomik gücü denetlemelerine de imkan verir.

Marxçıların göremedikleri nokta, *biçimsel özgürlüğün* temel önemidir.

Marx, ekonomik gücün önemini keşfetmişti. ... O ve Marxçılar baktıkları her yerde ekonomik gücü görürler. İddiaları şudur: Para kimde ise iktidar ondadır; çünkü gerekirse silah ve hatta çeteciler bile satın alabilir. Ne var ki, bu dönüşlü bir iddiadır. Gerçekten de silahı olanın güçlü olduğunu itiraf etmektedir. Ve eğer silahı olan da bunun farkına varırsa, kısa bir süre sonra hem silaha, hem de paraya sahip olması mümkündür. ... Silahları ve çetecileri denetlemek için kurumlar kurup para gücünün denetimini ihmal eden bir idarenin para gücünün egemenliği altına girmesi mümkündür. Böyle bir devlette denetim altında olmayan bir zenginler çeteciliği egemen olabilir.

Birçok yazar -bu arada, Bertrand Russel ve Walter Lipmann- tarafından haklı olarak ısrarla belirtildiği gibi, servetin bir güç kaynağı olabilmesini sağlayan olsa olsa devletin etken aracılığıdır - servetin fizik güçle yürütülen yasalarla korunmasıdır; çünkü bu koruma olmasaydı insan kısa sürede servetini yitirirdi. Demek ki, ekonomik güç büsbütün siyasal ve fiziksel güce dayanmaktadır. Russel ... "Devlet içindeki ekonomik güç," demektedir, "her ne kadar temelini yasalarda ve kamuoyunda bulsa da, kolayca belli bir bağımsızlığa erişebilmektedir. Yasaları rüşvet ile, kamuoyunu propaganda ile etkileyebilmektedir. Siyaset adamlarını özgürlüklerinden yoksun kılmakla tehdit ederek onları yükümlülükler altına koyabilmektedir. Bir mali bunalım meydana getirme tehdidini öne sürebilmektedir. Ne var ki, yapabileceklerinin çok belli bir sınırı vardır. Ceasar'ın iktidara gelmesine, ona borç veren ve borçlarının ödenmesi için onun başarıya ulaşmasından başka umut göremeyenler de yardım etmişlerdi, ama o başarıya eriştiği zaman onlara karşı çıkacak kadar güçlüydü.

Her türlü kötülüğün temelinde ekonomik güç bulunduğu dogmasını bir kenara koymak gerekir. Onun yerine, her türlü denetim altında olmayan gücün tehlikelerinin anlaşılması konmalıdır.

Fiziki gücün ve ona dayanan sömürünün denetlenmesinin hala siyasetin merkez sorunu olmakta devam ettiğini anlamalıyız. Bu denetimi gerçekleştirmek için *salt biçimsel* demokrasiyi gerçekleştirmemiz gerekir. Bir kez bunu yapmayı ve onu siyasal gücün denetimi amacıyla kullanmayı öğrendik mi, her şey elimizdedir. ... Ekonomi gücünün demokratik yoldan denetlenmesi ve ekonomik sömürüden korunmamız için kurumlar kurmamız gerekir.

Bir kez biçimsel özgürlüğe vardık mı oy satın alınmasının her biçiminin önüne geçebiliriz. Propaganda devrelerinde sarf edilen paranın miktarını sınırlayan yasalar vardır ve bu türlü çok daha sıkı yasaların konmasını sağlamak bize düşer. Hukuk düzenini kendi kendisini korumak için iyi bir araç haline getirmek mümkündür. Bundan başka, kamuoyunu etkileyip siyasal sorunlarda çok daha sıkı bir ahlakın geçerli olması için ısrar edebiliriz. Bütün bunları yapabiliriz; ama önce toplum mühendisliğinin yeteneklerimiz içinde olduğunu, ekonomik depremler mucizevi bir şekilde bize yeni dünyalar yaratsınlar da biz de eski ekonomik durumumuzu kurtarmak için düzeni ortaya çıkarmaktan başka bir şey yapmak zorunda kalmayalım diye beklemekten vazgeçmemiz gerektiğini anlamamız gerekir.

Ama tasarımları ve hareketleri hiçbir zaman başlangıçtaki' kuramlarının açık bir yadsınmasına ya da siyasetin ana sorunu, yani denetleyen denetlenmesi sorunu, devletteki tehlikeli güç birikimi sorunu üzerine iyi düşünülmüş bir görüşe dayanmıyordu. Onlar, hiçbir zaman demokrasinin bu denetimi sağlamanın bilinen yegane yolu olduğunu kavramamışlardı. Bunun sonucu olarak da, devletin gücünü arttırmak siyasetinin tehlikesini de kavrayamadılar. ... Her türlü gücün, en az ekonomik güç kadar siyasal gücün de tehlikeli olduğunun farkına varmadılar. ... Marx'ın devlet görüşünün aksine, devlet yetkilerinin genişletilmesi için yaygara koparıırken hiçbir zaman istenmeyen kişilerin o genişletilmiş güçleri ellerine alabileceklerini akıllarına getirmediler. ... Marx'ın yalnız yepyeni bir ekonomi düzeninin durumu düzeltilebileceğini öne süren ütopyacı inancına sadık kaldılar.

Devlet gücü her zaman gerekli olmakla birlikte tehlikeli olan bir güç olarak kalacaktır. Ama biz uyanık olmazsak ve bir yandan araya girmeci *planlama* ile devlet gücünü arttırırken, bir yandan da demokratik kurumlarımızı kuvvetlendirmezsek, özgürlüğümüzü yitirebileceğimizi bize hatırlatmaya yaramalıdır. ... Güvenliği ancak özgürlük güvenlik altına alabilir.

Özgürlük paradoksunun yanında bir devlet planlaması paradoksu da vardır. Çok şeyi planlarsak, devlete çok yetki verirsek özgürlük elden gider, o da planlamanın sonu olur.

Bu türlü düşünceler bizi tekrar ütopyacı ve topyekün toplum mühendisliği yöntemlerine karşılık bölük pörçük yöntemler istemeye götürür. Ve bizi ideal bir iyiliği gerçekleştirmek için önlem alınacak yerde, somut kötülüklerle savaşmak için önlemler alınması talebimizi tekrarlamaya götürür. Devletin araya girmesi, ancak özgürlüğün korunması için gerçekten gerekli önlemlerle sınırlanmalıdır.

Önemeye çalışacağımız şey, yöneticilerin güçlerinin artmasıdır. İnsanlara ve onların keyfiliklerine karşı tedbirli olmamız gerekir.

Böylece, devletin ekonomik alanda araya girmesi sürecinin yürütülebileceği birbirinden büsbütün başka iki yöntem ayırt etmiş oluyoruz. Bunların biri koruyucu kurumlardan, -örneğin, bir malın, ya da hayvanın sahibinin yetkilerini sınırlayan yasalardan- meydana gelen bir

hukuksal çerçeve kurmaktır. İkinci yol, devlet organlarına -belli sınırlar içinde- yöneticiler tarafından o sırada ortaya konmuş amaçları gerçekleştirmek için gerekli gördükleri gibi davranmak yetkisini vermektir. Şimdi bu durumun birincisini, *kuramsal* ya da *dolaylı* araya girme, ikincisini ise *kişisel* ya da *dolaysız* araya girme olarak betimleyebiliriz.

Demokratik araya girmeciliğin izleyeceği yöntemin mümkün olduğu zaman birinci yöntemi uygulamak ve ikinci yöntemin kullanılmasını ancak birinci yöntemin yetersiz olduğu durumlara inhisar ettirmek olduğu ortadadır.

Bölük pörçük toplum mühendisliği açısından bu iki yöntem arasındaki fark pek önemlidir. Bunların ancak birincisi, kurumcu yöntem; tartışma ve sınamaların ışığı altında düzeltmeler yapılabilmesini sağlar.

Hukuksal çerçeve vatandaş tarafından bilinip anlaşılabilir; ve anlaşılabilir olmak üzere hazırlanmış olması gerekir. İşleyişini öngörmek mümkündür. Toplum hayatına bir kesinlik ve güvenlik duygusu getirir.

Bunun aksine, kişisel araya girme yöntemi toplum hayatına daima artan bir güvensizlik sokacak ve toplum hayatının güvensiz ve usdışı olduğu duygusunu uyandıracaktır. Bir kez kabul edilmiş bir yöntem haline geldi mi, takdiri güçlerin kullanılmasının çok çabuk artması muhtemeldir, çünkü düzeltmeler gerekecektir ve ihtiyari tedbirleri, kurumcu yöntemlerle düzeltmek mümkün olmaz. Bu eğilim, düzenin usdışı niteliğini çok arttıracak ve birçok kişide sahne arkası güçlerinin varolduğu kanısını uyandırarak onların fesatçı toplum kuramına ve onun bütün sonuçlarına, dedikodulara, ulusal, toplumsal ve sınıfsal düşmanlıklara açık olmalarına yol açacaktır.

Ne var ki hükümetler, *bugünden yarına* (*yevm-i cedit, rızk-ı cedit*) ilkesine göre işlerler, takdiri tedbirler de, yöneticilerin bu türlü güçleri kendi paylarına sevmeleri bir yana, bu türlü bir hayat tarzına uygundurlar. Ama bunun anlaşılmasının yolundaki en büyük engel de, Platon, Hegel ve Marx'ı izleyenlerdir. Onlar, eski "kimler yönetici olacak?" sorusunun yerine, daha gerçek bir soru olan, "yöneticileri nasıl denetleyebiliriz?" sorusunun geçirilmesi gerektiğini hiçbir zaman anlayamayacaklardır.

SOSYALİZMİN GELİŞİ

Ekonomik tarihsicilik, toplumda ortaya çıkacak değişmelerin incelenmesine Marx tarafından uygulanan yöntemdir. Marx'a göre, her belli toplum sistemi kendini ortadan kaldırmak zorundadır; çünkü ister istemez gelecek tarih devrini yaratacak güçleri yaratacaktır.

Marx'ın ilkelerini yukarıda incelediğimiz yöntemine göre, kapitalizmi ortadan kaldıracak ya da değiştirecek olan temel ya da özsel güçler, maddi üretim araçlarının evriminde aranmalıdır. Bir kez bu temel güçler ortaya çıkarıldı mı, onların gerek sınıflar arası ilişkiler, gerekse siyasal ve hukuksal sistemler üzerindeki etkilerini de ortaya çıkarmak mümkün olur.

Ele aldığı tarihi devre ve ekonomik sistem, on yedinci yüzyılın ortalarından -*Kapital*'in ilk basımının yapıldığı- 1867'ye kadar olan devrede Batı Avrupa, özellikle de İngiltere'ninkiydi. "Bu yapıtın sonul amacı," Marx'ın önsözünde açıkladığı gibi, "modern toplumun ekonomik hareket kurallarını açıklamak", böylece de geleceği hakkında kehanette bulunmaktı. Yanal

bir amacı da, kapitalizmin savunucularının, kapitalist üretim biçiminin yasalarını karşı gelinmez doğa yasalarıymış gibi ortaya koyan ve Burke ile birlikte, "Ticaret yasalarının doğa yasaları, öyleyse de Tanrı'nın yasaları" olduğunu öne süren ekonomistlerin yanıtlanmasıydı. ... ve göstermeye çalışıyordu ki, ekonomistlerin karşı konulmaz ve değişmez yasalar olduklarını öne sürdükleri şeyler gerçekte kapitalizmin kendisiyle birlikte mahvolmaya mahkum geçici düzenliliklerden ibarettir.

Usavurmanın birinci adımında Marx, kapitalist üretim yöntemini incelemektedir. Teknik gelişmelerin yanı sıra üretim araçlarının artan birikimi dediği şeye de bağlı olarak emeğin artan verimliliğine doğru bir eğilim olduğunu görüyor. Buradan kalkan usavurma, onu sosyal sınıflar arasındaki ilişkiler alanında bu eğilimin gittikçe artan bir servetin gittikçe küçülen bir azınlığın ellerinde toplanmasına yol açmak zorunda olduğu sonucuna götürüyor; yani, gerek servetin, gerekse fukaralığın artacağı sonucuna varılıyor.

Usavurmanın ikinci adımında birinci adımın sonucu olduğu gibi kabul edilmektedir. Bundan iki sonuç çıkarılmaktadır; ilkin küçük bir yönetici burjuva sınıfı ve geniş bir sömürülen işçi sınıfı dışında bütün sınıfların ortadan kalkacağı ya da önemlerini yitirecekleri, ikincisi de bu iki sınıf arasındaki artan gerginliğin, ister istemez bir toplumsal devrime yol açacağı.

Usavurmanın üçüncü adımında ikinci adımın sonuçları da kendi paylarına olduğu gibi kabul edilmektedirler; varılan nihai sonuç, işçilerin burjuvaları yenip zafere erişmelerinden sonra, ancak bir tek sınıftan meydana gelen, demek ki sınıfsız olan, sömürüden arınmış bir toplumun, yani sosyalizmin ortaya çıkacağıdır.

Burjuvalar yalnız sayıca az değil, aynı zamanda da fizik varlıkları "metabolizmaları" bakımından proleterlere bağılıdır. Sömürücü, sömürülen olmazsa aç kalır; her hal-ü karda sömürüleni ortadan kaldırırsa kendi sömürücülüğüne de son vermiş olur. ... Öte yandan işçi maddi varlığı için sömürücüsüne bağılı değildir; bir kez başkaldırdı mı, bir kez mevcut düzeni değiştirmeye karar verdi mi, artık sömürücünün esaslı bir toplumsal görevi kalmaz. İşçi kendi varlığını tehlikeye atmaksızın sınıf düşmanını ortadan kaldıracaktır. Bundan dolayı bir tek sonuç mümkündür: Burjuvalar yok olacaktır.

İki sınıftan ancak birinin ortada kalacağından, sınıfsız bir toplum oluşacağı sonucu çıkmaz. Her ne kadar savaş halinde iki sınıf olduğu zaman hemen hemen bireyler gibi davrandıklarını itiraf etsek de, sınıflar bireylere benzemezler. Sınıfın birliği ya da dayanışması, Marx'ın kendi çözümlemesine göre, onun sınıf bilincinin bir bölümüdür; bu da kendi payına çok geniş çapta sınıf kavgasının bir ürünüdür. Bir kez ortak sınıf düşmanlarına karşı giriştikleri kavganın gerginliği sona erince, proleter sınıfını meydana getiren bireylerin sınıf birliklerini muhafaza etmeleri için hiçbir neden kalmaz. Bundan sonra toplum bünyesinde gizli kalmış her çıkar çatışmasının önceden birleşmiş olan proleterleri yeni sınıflara ayırması ve yeni sınıf çatışmalarına yol açması muhtemeldir.

Tabii ortaya çıkması en muhtemel olan gelişme, zafer zamanında fiilen işbaşında olanların devrim liderlerinden güç çekişmelerinden ve türlü temizlik hareketlerinden kurtarılabilmiş olanlar ve maiyetlerinin bir yeni sınıfı, yeni toplumun yeni yönetici sınıfını, yeni bir tür aristokrasi ya da bürokrasiyi meydana getirmeleridir; ve bu gerçeği saklamaya çalışmaları da pek olasıdır. Bunu yapmalarının en uygun yolu ise, devrim fikirlerinden mümkün olduğu kadarını

muhafaza ederek -Pareto'nun bütün yöneticilere verdiği öğüt uyarınca- duyguları bastırmaya kalkışarak enerji kaybedecek yerde, onlardan yararlanmaktadır. Ve devrim fikirlerini sonuna dek kullanmalarının en uygun yolunun da karşı-devrim tehlikesini şişirmek olacağı olası görülüyor. Bu şekilde devrimci fikirler onlar için savunucu amaçlara hizmet edecektir: Hem ellerindeki gücü kullanma biçimlerini haklı çıkaracaktır, hem de o gücü sağlamlaştıracaktır, kısacası bu fikirler yeni bir *halkın afyonu* yerine geçecektir.

Marx'ın vardığı sonucun, sınıfsız bir toplumun gelişti kehanetinin, öncüllerinden çıkmadığını göstermek istiyorum.

Kesinlikle söylenebilecek olan şey, yalnız bizzat sınıf kavgasının ezilenler arasında her zaman sürekli dayanışmaya yol açmadığıdır. ... Burjuvazi ile birlikte sömürünün de ortadan kalkması gerekmez, çünkü bazı işçi gruplarının daha bahtsız grupların sömürülmeleri anlamına gelen bir takım ayrıcalıklar elde etmeleri pekala mümkündür.

Ne Marx ne de hiç kimse, sınıfsız bir toplum anlamında, "teker teker herkesin özgür gelişmesinin bütünün özgür gelişmesinin güvencesi olduğu bir toplum" anlamında sosyalizmin onun 1845'te betimlediği ve *kapitalizm* adını verdiği acımasız sömürü düzeninden başka tek mümkün düzen olduğunu kanıtlayamamıştır. ... *Bırakınız yapsınlar* yaklaşımı yeryüzünden kalkmıştır, ama onun yerine Marx'ın anladığı anlamda bir sosyalist ya da komünist düzen gelmemiştir. ... Dizginlenmemiş kapitalizm yerini yeni bir tarih çağına, kendi çağımız olan siyasal araya girme çağına, devletin ekonomik sorunlarda işe karışması devrine bırakmıştır. Araya girmecilik türlü biçimler almıştır. Rus türü vardır; totaliterliğin faşist türü vardır; ve İngiltere ve Amerika'daki araya girmecilik ile demokratik araya girme tekniğinin bugüne dek bilinen en yüksek raddesine ulaştığı, başta İsveç olmak üzere *küçük-demokrasilerde*ki araya girmecilik vardır. Bu araya girmeciliğe yol açan gelişmeler Marx'ın zamanında, İngiliz fabrika yasaları ile başladı. İlk ciddi ilerlemelerini işgününün kırk sekiz saate indirilmesiyle, sonra da işsizlik sigortasının ve başka toplumsal sigorta biçimlerinin getirilmesi ile yaptı. Modern demokrasilerin ekonomik düzenini Marx'ın *kapitalizm* dediği düzen ile aynılaştırmanın ne kadar saçma olduğu bu düzeni onun on maddelik komünist devrimi programı ile karşılaştırdınca bir bakışta görülür. ... Demokrasilerde bu noktaların hemen hepsinin ya tamamen ya da geniş çapta yürürlüğe konmuş olduklarını görürüz; bunlarla birlikte, Marx'ın hiç aklına gelmeyen birçok toplumsal güvenlik tedbirleri de alınmıştır. Programındaki maddelerden ancak şunları ele alıyorum: "2. Ağır bir müterakki ya da kademeli gelir vergisi." (Gerçekleştirilmiştir.) "3. Her türlü miras hakkının kaldırılması." (Ağır miras vergileri sayesinde geniş çapta gerçekleştirilmiştir. Daha fazlasının istenir olduğu en azından kuşkuludur.) "6. Ulaştırma ve haberleşme araçlarının devletin merkezi kontrolü altında olması." (Bu, askeri nedenlerle Orta Avrupa'da 1914 savaşından önce gerçekleştirilmiş, pek de olumlu sonuçlar vermemiştir. Aynı zamanda küçük demokrasilerin birçoğunca da yerine getirilmiştir.) "7. Devletin sahip olduğu fabrika ve üretim araçlarının arttırılması ve genişletilmesi." (Küçük demokrasilerde gerçekleştirilmiştir; her zaman yararlı olduğu en azından kuşkuludur) "10. Bütün çocuklara kamu -yani devlet- okullarında parasız eğitim sağlanması. Bugünkü biçiminde çocukların fabrikalarda çalıştırılmasına son verilmesi." (Bunların ilki küçük demokrasilerde tamamen, bir oranda ise her yerde sağlanmıştır. İkinci talep ise aşılmıştır.)

Bu Marx'ın programındaki noktalardan birkaçı (örneğin, "1. Bütün toprak mülkiyetinin ortadan kaldırılması.") demokratik ülkelerde gerçekleştirilmemiştir.

Marx, tarihin kağıt üzerinde planlanamayacağını söylerken pek haklıydı. Ne var ki, kurumlar planlanabilirler; ve planlanmaktadırlar da. Ancak özgürlüğü adım adım koruyacak, özellikle de sömürüye engel olacak kurumlar kurmak için planlar yapmaktır ki, daha iyi bir dünyaya varmayı umut edebiliriz.

Bilimsel sosyalizm hakkında her şeyi biliyorlardı ve biliyorlardı ki, gelecek için reçeteler hazırlamak bilim dışı Ütopyacıdır. ... Bundan dolayı Marxçılar teknoloji gibi sorunlarla vakit kaybedilmemesi gerektiğini biliyorlardı. "Bütün ülkelerin işçileri, birleşiniz!" pratik programları bundan ibaretti. ... Liderler ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Kapitalizmin kehanet edilmiş intiharını bekliyorlardı. ... Rus Komünistlerinin iktidara gelmesini mümkün kılan nedenlerden birinin, onlar iktidara gelmezden önce olmuş olan feci şeyler olduğunu hatırladığımız tutmamız gerekir. ... Acı çeken kütelerin bundan fazlasına ihtiyaçları vardı. Yavaş yavaş liderler bekleyip büyük bir siyasal mucize umma siyasetinin feci sonuçlarını kavradılar.

TOPLUMSAL DEVRİM

Marx'ın kehanetçi usavurmasının ikinci adımının en önemli öncülü, kapitalizmin sefaletin ve servetin artmasına yol açmasının kaçınılmaz olacağı varsayımdır; sayıca azalan burjuva sınıfının serveti, sayıca çoğalan işçi sınıfının da sefaleti artacaktır. ... Bu öncülden çıkan sonuçlar ise ikiye ayrılabilir. İlk bölümü, kapitalizm düzeni içindeki sınıf yapısının nasıl gelişeceği hakkında bir kehanettir. İşçiler ile burjuvalar dışında bütün sınıfların, özellikle de orta sınıflar denen sınıfların ortadan kalkmaya mahkum oldukları ve burjuvalarla işçiler arasındaki gerginliğin artması sonucunda işçilerin gittikçe daha çok sınıf bilincine erişeceklerini ve birleşeceklerini öne sürmektedir. İkinci bölümü ise, bu gerginliği ortadan kaldırmanın mümkün olmayacağı ve bir proleter toplum devrimine yol açacağı kehanetidir.

"Küçük esnaf, dükkan sahipleri ve genel olarak emekleri ile kazanan ticaret erbabı, zanaatkarlar ve köylüler, bütün bunlar yavaş yavaş proleterlere katılırlar; kısmen küçük sermayeleri modern sanayinin yürütüldüğü düzeye yeterli olmadığından büyük kapitalistlere rekabet sırasında ezilip gittiği için, kısmen de ustalıkları yeni üretim biçimleri karşısında değerini yitirdiği için. Buna göre, proletarya toplumun her düzeyinden toplanır." Bu betimleme, özellikle el sanatları söz konusu oldukça doğrudur; birçok proleterin köylü ailelerden geldiği de doğrudur.

Ne var ki, Marx'ın gözlemleri ne kadar takdire değer olurlarsa olsunlar, çizdiği tablo hatalıdır. İncelediği hareket bir endüstri hareketidir, ele aldığı *kapitalist* endüstri kapitalistidir, proletarya da endüstri proleteridir. Ve birçok endüstri işçilerinin çiftçi ailelerden gelmeleri, örneğin, bütün çiftçilerin ve köylülerin zamanla endüstri işçisi durumuna indirgendikleri anlamına gelmez. ... "Köylü işçilerinin geniş alanlara yayılmış olmaları," diye itiraf ediyor Marx, "tam, sermayenin birkaç elde, toplanması şehirli işçilerin direnme gücünü arttırdığı bir sırada onların direnme güçlerini baltalar." Bu ise, ... bir bölünmenin hiç olmazsa mümkün olduğunu ve tarım işçisinin bazen endüstri işçisi ile güç birliği edemeyecek kadar efendisine, köylüye ya da çiftçiye bağlı olabileceğini göstermektedir.

Bu da köylü orta sınıfın ortadan kalkmamasının ve köylü proleterin şehirli proletere karışmamasının hiç olmazsa mümkün olduğunu göstermektedir. Ama hepsi bu değildir. Marx'ın kendi çözümlemesi de gösteriyor ki, ücretliler arasındaki bölünmeleri körüklemenin

burjuvalar için hayati bir önemi vardır; ve Marx'ın öngördüğü gibi, bu en az iki yoldan gerçekleştirilebilir. Bunların biri yeni bir orta sınıfın, kendilerini beden işçisinden üstün sayan ve aynı zamanda yöneticilerin merhametine sığınmış imtiyazlı bir ücretliler sınıfının yaratılmasıdır. Öteki yol, Marx'ın "ayak takımı işçileri" adını verdiği en alt toplum tabakasının kullanılmasıdır. Bu, Marx'ın da işaret ettiği gibi, kendilerini sınıf düşmanlarına satmaya hazır olan canilerin toplanabileceği bir alandır. İtiraf ediyor ki, artan sefalet, bu sınıfın çoğalmasına yol açabilecektir.

Marx'ın birbirinden kesinlikle ayrılmış iki sınıfın ortaya çıkacağına ısrar eden kehanetinin aksine, kendi varsayımlarına göre şu türlü bir sınıf yapısının ortaya çıkmasının mümkün olduğunu görüyoruz: 1) Burjuvazi, 2) Büyük toprak sahipleri, 3) Öteki toprak sahipleri, 4) Köylü işçileri, 5) Yeni orta sınıf, 6) Endüstri işçileri, 7) Ayak takımı proleterleri.

Toplumsal devrim teriminin anlamının iki sınıf arasında bir iç savaş olacağını gerektirip gerektirmediği kendisine sorulduktaki Marx, bunun gerekmediğini söylüyor, ama bir savaşa engel olma imkanlarının, ne yazık ki, pek parlak olmadığını da ekliyordu. ... "Toplumsal yaşam şiddet içinde geçmektedir" diye ısrar ediyor Marx "ve sınıf savaşı her gün kurbanlarını almaktadır." Asıl önemli olan sonuçtur, sosyalizme varılmasıdır. *Toplumsal devrimin* esas niteliği bu sonuca varmasıdır.

Toplumsal devrim, geniş çapta birleşmiş bir proleterliğin, bütün siyasal gücü ele geçirmek amacıyla ve bu amaca varmak için gerekirse şiddete başvurmaktan kaçınmamak ve düşmanların iktidarı tekrar ellerine geçirmek için gösterecekleri her türlü gayrete karşı koymak kararıyla giriştikleri bir etkenliktir.

Ama yine inanıyorum ki, bu türlü bir devrimin tek amacı, bir demokrasinin kurulması olmalıdır; ve demokrasi derken de, *halkın egemenliği* ya da *çoğunluğun egemenliği* gibi bulanık bir kavramı değil, yöneticilerin halk tarafından denetlenmesine ve görevden uzaklaştırılmasına imkan veren ve yönetilenlerin, hatta yöneticilerin iradesine karşı bile olsa, şiddet kullanmadan reformlar sağlamasını mümkün kılan birtakım kurumları -bu arada, özellikle genel seçimleri, yani halkın yöneticilerini görevden alma haklarını- yürürlüğe koymuş oldukları, bir toplum düzenini anlıyorum. Başka bir deyişle, şiddete başvurulması, ancak şiddete başvurulmadan reform yapılmasını imkansız kılan bir tiranlık yönetimi altında haklı çıkarılabilir ve bu kalkışmanın tek amacı, şiddete başvurulmaksızın reform yapılmasını mümkün kılan bir durumun gerçekleştirilmesi olmalıdır.

Tiranlığı yıkmaktan fazlasını yapmaya kalkışan, şiddet kullanan bir devrimin, yeni bir tiranlığa yol açması, en az gerçek amaçlarına varması kadar olasıdır.

Siyasal çekişmelerde şiddete başvurmanın ancak bir tek başka halde haklı çıkarılabileceğine inanıyorum. Bu da, bir kez demokrasi kuruldu mu, demokratik anayasaya ve demokratik yöntemlerin kullanılmasına (devletin içinden veya dışından) yöneltilecek saldırılara karşı kullanılacak şiddettir. Bütün sadık vatandaşlar, bu türlü her saldırıya karşı, özellikle iktidardaki hükümetten gelirse, veya hükümet ona göz yumarsa, gerekirse şiddete başvurarak direnmelidirler. ... Hareketin amacının demokrasinin kurtarılması olduğu konusunda en ufak bir şüphe bile olmamalıdır.

Başarılı bir demokrasi siyaseti, savunucularının kurallara uymalarını gerektirir.

Toplumsal devrimi nasıl yorumladıklarına göre iki ana grup Marxçı ayırabiliriz; bir köktenci kanat ve bir ılımlı kanat ki bunlar, kesin olarak olmasa da, kabaca Komünist ve Sosyal Demokrat partilere karşıdırlar.

Marxçıların hepsinin, ilkece ancak bir tiranlığa karşı yöneltilmiş devrimlerde şiddet kullanmanın haklı olacağını öne süren eski görüş üzerinde fikir birliği edeceklerine inanıyorum. Buradan sonra iki kanadın görüşleri ayrılır.

Köktenci kanat, Marx'a göre her sınıf egemenliğinin zorunlu olarak bir diktatörlük, yani tiranlık olduğunda ısrar eder. Buna göre, gerçek bir demokrasi ancak sınıfsız bir toplumun kurulmasıyla, kapitalist diktasının, gerekirse şiddete başvurularak devrilmesi sayesinde mümkün olur. İlimli kanat bu görüşe katılmaz ve demokrasinin bir ölçüde kapitalist bir yönetim altında bile gerçekleşebileceğini, bundan dolayı da toplum devrimini barışçı ve kademeli reformlarla gerçekleştirmenin mümkün olacağını söyler. ... Her iki kanat Marx'ın gerçek Marxçılığını temsil etmek iddiasındadırlar ve bir bakıma ikisi de haklıdırlar. Çünkü, yukarıda da söz konusu edildiği gibi, tarihsici tutumu yüzünden, Marx'ın bu konudaki görüşleri biraz karanlıktır, bundan başka ve daha önemlisi, öyle anlaşılıyor ki, yaşamı sırasında bu konudaki görüşü değişmiş, köktenci olarak işe başlamış ve sonra daha ılımlı bir tutum kabullenmiştir.

Kapital'in ana öğretisi, kapitalist ile işçi arasındaki gerginlik zorunlu olarak artacağına, bir uzlaşma imkanı da olmadığına göre kapitalizmin düzeltilemeyeceği, ancak ortadan kaldırılabileceğidir. ... Marx şöyle diyor: "Bu gelişmenin getirdiği avantajları tekellerine alıp sömüren büyük kapitalistlerin sayısının devamlı olarak azalmasıyla birlikte sefaletin, baskının, angaryanın, zilletin ve sömürünün oranı da artar; ama bununla birlikte sayıca artmakta olan ve kapitalist üretim yönteminin kendisi tarafından birleştirilmekte, örgütlenmekte ve disiplinlenmekte olan çalışan sınıfın isyankar öfkesi de artar. Önünde sonunda sermaye üzerinde kurulan bu tekel, onunla birlikte ve onun aracılığı ile meydana gelmiş olan üretim düzenine ayak bağı olmaya başlar."

Servetin ve sefaletin artacağı kuramından, toplumsal devrimin kaçınılmaz olduğu sonucu çıkmaz. ... Çıkabilecek sonuç olsa olsa, isyankar başkaldırıların önüne geçilmez hale gelmelerinin mümkün olduğudur; ama ne sınıf birliğinden ne de işçiler arasında gelişmiş bir sınıf bilincinden emin olamayacağımıza göre, bu türlü başkaldırıları toplumsal devrimle aynılaştıramayız.

Marx, kendi kuramına göre imkansız olan reformların gerçekleştiğini görece kadar uzun yaşadı. Ama işçilerin hayat koşullarındaki tüm düzelmelerin, aynı zamanda kuramının yanlışlığını gösteren olduğunu düşünemedi.

Bunlar, bir uzlaşmanın mümkün olabileceğini, kapitalizmin yavaş yavaş düzelebileceğini, bundan dolayı da sınıflar arası düşmanlığın azalabileceğini akla getiriyorlar. Oysa, kehanetçi usavurmanın tek temeli, sınıf düşmanlığının artacağı varsayımdır. ... "Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri olmadığı"ni, sefaletin artması yasaının geçerli olduğunu ya da en azından düzeltmeleri imkansız kıldığını kabule dersek, işçilerin bütün düzeni yıkmayı amaçlayan bir başkaldırıya başvurmak zorunda kalacakları kehanetinde

bulunabiliriz. Buna göre, toplumsal devrimin evrimci bir yorumu, bütün Marxçı usavurmaya, ilk adımından sonuncusuna dek yıkmaktadır; Marxçılıktan geriye olsa olsa tarihsici tutum kalırdı.

Marx'ın son devresindeki düşüncelerine ve ılımlı kanadın düşüncelerine uygun olan ve başlangıçtaki kurama olabildiğince sadık kalan, değiştirilmiş bir usavurma kurmaya kalkarsak, o zaman tamamen işçi sınıfının bugün halkın çoğunluğunu meydana getirdiği ya da getireceği iddiasına dayanan bir usavurmaya varırız. Kapitalizm, şimdi ancak kapitalistlerle işçilerin arasındaki sınıf çatışması anlamında kullandığımız, bir *toplumsal devrimle* değişecektir. Bu devrim, ya kademeli ve demokratik yöntemlerle gelişecektir, ya şiddete başvuracaktır, ya da bazı devrelerinde demokratik yöntemlerle gelişecek, bazı devrelerinde ise şiddete başvuracaktır. Bu tamamen burjuvaların direnmesine bağlıdır. Ama ne olursa olsun, özellikle de gelişme barışçı bir gelişme olursa, işçilerin "yönetici sınıf durumuna geçmeleri" ile sonuçlanacaktır; *Manifesto*'nun dediği gibi, onların "demokrasi savaşını kazanmaları gerekir"; çünkü, proleter hareketi, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluğun yararı uğruna giriştiği bilinçli ve bağımsız bir harekettir."

Orta sınıfı proleter haline getirileceği kabul edilen artan sefalet kuramı geçersiz ise, o zaman epeyce büyük bir orta sınıfın baki kaldığını (ya da yeni bir orta sınıfın ortaya çıktığını) ve öbür proleter olmayan sınıflarla birleşerek işçilerin iktidar taleplerine karşı çıktığını görmeye hazır olmalıyız. ... İstatistikler artık işçi sınıfının öbür sınıflara oranla artma eğiliminde olduğunu göstermemektedirler.

Bu eleştirimi, demokrasinin ancak ana partilerin demokrasinin görevlerinin aşağıda saydıkları gibi kurallarla özetlenebilecek görevler olduğu görüşünü benimsemeleri halinde işleyebileceği inancına dayandırıyorum.

1) Her ne kadar genel seçimler kuramı pek önemli olsa da, demokrasi tam olarak çoğunluğun egemenliği olarak nitelenemez. Çünkü, bir çoğunluğun tiranca bir yönetime başvurması da mümkündür. ... Bir demokraside yöneticilerin güçlerinin sınırlı olması gerekir ve demokrasinin mihenk taşı şudur: Demokraside yöneticiler –yani hükümet- yönetilenler tarafından kan dökülmeksizin görevlerinden alınabilir. Bunun için, iktidarda olanlar, azınlığa barışçı yollardan bir değişiklik getirmek imkanını veren kurumları korumazlarsa, yönetimleri tiranlık olur.

2) Ancak iki tür yönetim ayırmamız gerekir: Bu tür kurumları olanlar ve olmayanlar; yani demokrasiler ve tiranlıklar.

3) Tutarlı bir demokratik anayasa hukuk düzeninin ancak bir yönde demokratik niteliğini tehlikeye sokacak yönde değişmesine engel olmalıdır.

4) Demokraside azınlıkların tam olarak korunmasını amaçlayan yasalar, yasalara karşı gelenleri, özellikle de başkalarını demokrasiyi şiddete başvurarak devirmeye teşvik edenleri kapsama almamalıdır.

5) Demokrasiyi korumak üzere birtakım kurumlar oluşturmak siyaseti, her zaman yöneticiler arasında olabileceği kadar yönetilenler arasında da örtük olarak demokrasi düşmanı eğilimler bulunabileceği varsayımından hareket etmelidir.

6) Demokrasi ortadan kalkarsa her şey ortadan kalkar. Yönetilenlerin yararlandıkları bazı ekonomik üstünlükler sürse bile, bu ancak hoş görme sayesinde olabilir.

7) Şiddete başvurulmaksızın reformlar yapılmasını mümkün kıldığından, demokrasi herhangi bir akılcı reform için paha biçilmez bir savaş alanıdır. Ne var ki, bu alanda yapılan her savaşın ana ilkesi, demokrasinin korunması olmazsa her zaman mevcut olan demokrasi düşmanı eğilimler demokrasinin çökmesine yol açabilir. Bu ilkelerin halk tarafından anlaşılması gelişmemişse, gelişmesine çalışılmalıdır.

“Gerçekte,” demektedir Engels, “devlet bir sınıfın ötekini ezmesine yarayan bir makineden ibarettir ve bu, bir monarşi için olduğu kadar demokratik bir cumhuriyet için de doğrudur.”

“İşçi sınıfının devrimindeki ilk adım, proleterleri yönetici sınıf durumuna getirmek demokrasi savaşını kazanmaktır” ifadesiyle her yöne çekilebilecek bir görüş öne süren *Manifesto*'ya karşılık, ben ilk adım olarak bunun kabul edilmesi halinde, demokrasi savaşının baştan kaybedilmiş olacağını öne sürüyorum.

“Devletin gücünü kim kullanacak?” sorusunun, “Bu güç nasıl kullanılacak?” ve “Ne kadar güç kullanılacak?” sorularının yanında pek az önemli olduğunu anlamamızın zamanı gelmiş ve geçmektedir. Öğrenmemiz gerekir ki, uzun vadede bütün siyasal sorunlar kurumsal sorunlardır, kişileri değil, hukuki çerçeveyi ilgilendiren sorunlardır, ve eşitliğin genişlemesi yönündeki gelişmeler ancak iktidarın kurumlar tarafından denetlenmesi sayesinde korunabilir.

Her siyasi parti, muhaliflerinin halkın hoşuna gitmeyen davranışlarından kendisine çıkar sağlar. Onlar, rakiplerinin bu hoşna gitmeyen davranışları sayesinde yaşarlar, ondan dolayı da bunların üzerinde durmaları, bunları ısrarla belirtmeleri, hatta bunları iştiyakla beklemeleri muhtemeldir. ... Kişinin düşmanlarının ne mal oldukları ortaya çıksın diye onlara karşı koymamak siyaseti, demokrasiye karşı girişilen hareketlere de uygulanırsa felaketle sonuçlanır.

Gerçek, şudur ki, Marxçılar sınıf kavgasının kuramını işçilere, uygulamasını ise burjuvaların köktenci ve inatçı kesimine öğretmişlerdir. Marx savaştan söz ediyordu. Hasımları dikkatle dinlediler; ondan sonra barıştan söz edip işçileri kavgacılıkla suçlamaya başladılar; sloganları sınıf kavgası olduğu için, Marxçılar bu suçlamayı reddedemediler. Ve faşistler harekete geçti.

Faşizm aslında burjuvaların son kalesiydi. Bunun için faşistler iktidarı ellerine geçirince komünistler mücadele etmediler. Çünkü komünistler, proleter devrimin gecikmiş olduğundan ve onu çabuklaştırmak için gerekli olan faşizm devrinin birkaç aydan fazla süremeyeceğinden emindiler. ... Einstein'ın bir keresinde belirttiği gibi, toplumun örgütlenmiş grupları içinde ciddi olarak direnme gösteren bir tek kilise, daha doğrusu kilisenin bir bölümü olmuştur.

KAPİTALİZM VE KADERİ

Lenin'in dediği gibi, “Marx kapitalist toplumun sosyalizme dönüşmesinin önüne geçilmezliğini tamamen ve sadece çağdaş toplumun değişmesinin ekonomik yasalarından çıkarsamaktadır.”

Marx, kapitalist rekabetin kapitalistin davranışlarını zorladığına inanmaktadır. Bu rekabet, kapitalisti kapital biriktirmeye zorlamaktadır. Böyle yapmakla, kapitalist kendi uzun vadeli ekonomik çıkarlarına karşı çalışmaktadır - çünkü kapital birikmesinin karının azalmasına yol açması muhtemeldir. Ama her ne kadar kendi kişisel çıkarı aleyhine çalışırsa da, tarihsel gelişmenin lehine çalışır; farkında olmadan ekonomik ilerleme ve sosyalizm uğruna çalışır. Bu, kapitalin birikmesinin şu sonuçları getirmesinden dolayıdır: a) Üretimin artması, servetin çoğalması ve birkaç elde birikmesi, b) Fukaralığın ve sefaletin artması, işçiler boğaz tokluğuna, hatta karınlarını doyurmaya yetmeyecek ücretlerle çalıştırılmaktadırlar, bunun başlıca nedeni de adına *yedek endüstri ordusu* denen artık işçi nüfusunun işçi ücretlerini mümkün olan en aşağı düzeyde tutmasıdır. Konjonktür değişiklikleri, işçi nüfusu fazlalığının uzunca bir süre gelişen endüstri tarafından emilmesine engel olmaktadır. Kapitalistler, isteseler de bu duruma engel olamazlar; çünkü, kar oranlarının düşmesi, onların durumunu da etkili bir harekete geçmelerine engel olacak kadar tehlikeli bir duruma getirir.

Marx'a göre, ... rekabet, birikim ve üretkenliğin artması, bütün kapitalist üretim düzenlerinin ana eğilimlerini dile getirmektedirler. ... Dördüncü ve beşinci terimler, yoğunlaşma ve merkezileşme, birinci adımın sonucunun bir bölümünü meydana getiren bir eğilime işaret etmektedirler; çünkü bunların servetin gittikçe artması ve gittikçe daha az elde toplanması eğilimini dile getirmektedirler.

Marx'a göre, sefaletin artması, çalıştırılan işçilerin, sömürülmelerinin, yalnızca sayıca değil, yoğunluk bakımından da artması anlamına gelmektedir. ... İşsizliğin Marx'ın kuramını doğruladığını öne sürmek, ancak bunun işçilerin sömürülmesiyle birlikte, yani uzun iş saatleri ve düşük gerçek ücretlerle birlikte ortaya çıkması halinde mümkündür.

Marx'ın gördüğü servetin birikmesi ve yoğunlaşması yolundaki eğilimin varlığı şüphe götürmez. Üretkenliğin artması hakkındaki kuramı da genel olarak ayırcasızdır. ... Marx'ın çözümlemesinin bu bölümüne pek bir şey denemez. Ne var ki, bir kehanet olarak daha az savunulabilir. Çünkü bugün biliyoruz ki, yasamanın araya girebileceği birçok yollar vardır. Kazanç ve veraset vergileri, merkezileşmeye karşı çıkacak çok etkili araçlar olarak kullanılabilirler ve böyle de kullanılmışlardır. Tröst kırıcı yasalar da bu amaçla kullanılabilirler, ama belki daha az etkili olurlar.

Marx'ın kendi amaçları için kendinden önce gelenlerden, özellikle A. Smith ve David Ricardo'dan söz ediyor- alarak uyguladığı emeğe bağlı değer kuramı fikri, aslında oldukça basittir.

Marx bu genel fikri kullanarak bir eşyanın değerini, onu üretmek (ya da çoğaltmak -yeniden üretmek-) için gerekli ortalama iş saatleri olarak tanımladı.

İkinci kuram, artık değer kuramı da hemen hemen bunun kadar basittir. Marx onu da kendinden önce gelenlerden almıştı. -Engels, Marx'ın bu konudaki ana kaynağının Ricardo olduğunu söylüyor- ... Kapitalistin kar etmesi, fabrikasında üretilen malların piyasada gerçek fiyatları üzerinden, yani üretilmeleri için gerekli iş saatleri ile orantılı olarak satıldığını kabul edersek, ancak işçilerine ürettikleri malın tam değerini vermemesiyle mümkündür. Böylece, işçinin aldığı ücret, çalıştığı saatlerin değerine eşit değildir. Buna göre, işgününü ikiye

ayırabiliriz; yarattığı, değere uygun ücret aldığı saatler ve kapitalist için değer yarattığı saatler. Buna koşut olarak işçiler tarafından üretilen değerın tümünü de ikiye ayırabiliriz: Ücretlerine uygun olarak yarattıkları değer ve artık değer denen 'geri kalanı. Bu artık değere kapitalist sahip çıkar ve karının tek dayanağı budur.

İşçinin kapitaliste sattığı meta kesin olarak nedir? Marx'ın verdiği cevap şudur: İş saatlerini değil, tüm işgücünü satmaktadır. Kapitalistin emek piyasasında satın aldığı ya da kiraladığı şey işçinin tüm işgücüdür.

Marx şu sonuca vardı: işçinin tüm üretim gücünün değeri, onun geçimini sağlamak için gerekli iş saatlerinin sayısına eşittir. İşgücü kapitaliste bu fiyat üzerinden satılmaktadır. İşçi bundan uzun süre çalışabilirse artakalan emeği işgücünü satın alan ya da kiralayana aittir. İşgücünün üretkenliği ne kadar çok olursa, yani işçi saat başına ne kadar çok üretim yapabilirse, geçimini sağlaması için gereken iş saatleri o kadar azalır ve sömürüldüğü süre o kadar uzar. Bu da gösteriyor ki, kapitalist sömürünün temeli, işgücünün yüksek üretkenliğidir. Eğer işçi bir işgününde ancak günlük geçimini sağlayacak kadar üretim yapabiliyor olsaydı, değer kuramı çığnenmeksizin sömürülmesi imkansız olurdu; bu, ancak kazıklama, hak yeme ya da cinayet yollarıyla olabilirdi. Ama bir kez, makineler sayesinde, insanın ihtiyacından fazlasını üretmesi mümkün oldu mu, kapitalist sömürü de mümkün olur.

Artık değer kuramını böylece türetmekle, Marx emeğe bağlı değer kuramını bir süre için mahvolmaktan kurtardı. ... Ne var ki, Marx ilkin *burjuva ekonomistler* tarafından öne sürülen bu kuramı kurtarmaktan çok fazlasını yapmıştı. Bir kalemde hem sömürüyü hem de niçin işçi ücretlerinin tam geçim, düzeyi (ya da açlık düzeyi) etrafında dolaşmak eğiliminde olduklarını açıklayan bir kuram ortaya atmıştı. Ama en büyük başarı, kapitalist üretim biçiminin niçin liberal bir hukuk düzenini benimsemek eğiliminde olduğunu kendi ekonomi temeline dayanan hukuk görüşüne uygun bir biçimde açıklayabilmesiydi. Çünkü, yeni kuram onu bir kez makinelerin gelişi üretkenliği artırınca, kaba güç yerine serbest piyasayı kullanan ve "biçimsel" adalete, yasa karşısında eşitliğe ve özgürlüğe saygı gösteren yeni bir kapitalizm türünün ortaya çıktığı sonucuna götürdü. Kapitalist sistemin yalnız bir "serbest rekabet sistemi" olmadığını, aynı zamanda "«başkalarının emeklerinin, ama "biçimsel" bir anlamda özgür olan emeklerinin, sömürülmesine dayandığını» söylüyordu.

Değer kuramının temel yasası hemen her metanın, bu arada ücretlerin de, fiyatının, değeri tarafından belirlendiği, daha kesin söylenirse, hiç olmazsa bir ilk yakıştırma olarak üretilmeleri için gerekli iş saatleri ile orantılı olduğu yasasıdır. ... Serbest rekabet düzeni içinde, değer yasasına güç kazandırmak eğiliminde olan şey, arz ve talep mekanizmasıdır.

Ücretler açlık düzeyinin hemen üzerinde olduğu sürece, iş piyasasında her zaman yeterli değil, hatta artık bir işgücü olacaktır; ve Marx'a göre, ücretlerin artmasına engel olan da artık işgücüdür.

Bir artık nüfusun varlığının -servet devlet içinde yeniden dağıtılmazsa- açlık derecesinde ücretlere ve yaşayış düzeyleri arasında kışkırtıcı farklara yol açacağı kuşkusuzdur.

Marx'ın kendisi de işaret etmiştir ki, üretkenliğin artmasıyla bütün metaların değerleri düşer, bundan dolayı da gerçek ücretlerle karların, yani hem işçiler hem kapitalistler tarafından

tüketilen malların artması ve bunun yanında ücretlerin ve karların değerlerinin düşmesi, yani onlara harcanan emeğin azalması mümkün olur.

Toplu sözleşme bir tür işgücü tekeli kurarak kapitale karşı çıkabilir; kapitalistin ücretleri düşük tutmak amacıyla yedek endüstri ordusuna başvurmasının önüne geçebilir ve böylece kapitalisti daha az kara razı olmaya zorlayabilir. Burada niçin "İşçiler, birleşiniz!" çağrısı Marxçılık açısından, gerçekten de dizginlenmemiş kapitalizme verilebilecek tek cevap olduğunu anlıyoruz.

Ama aynı zamanda niçin bu çağrının devletin araya girmesi sorununun ortaya çıkmasını gerektirdiğini ve niçin dizginlenmemiş sistemin sonunun gelmesine ve birçok biçimlerde ortaya çıkabilecek olan yeni bir sistemin, *araya girmeciliğin* ortaya çıkmasına yol açmasının muhtemel olduğunu da anlıyoruz. ... Devlet hangi özgürlüğü koruyacaktır? Emek piyasasının özgürlüğünü mü, yoksa işçilerin birleşmesi özgürlüğünü mü? Hangi karara varılırsa varılsın, bu, devletin araya girmesine, ekonomik koşullar alanında sendikaların olduğu kadar devletin de örgütlenmiş gücünün kullanılmasına yol açar.

Sermaye, emek gücünü o kadar çabuk tüketmektedir ki, orta yaşlı işçi çoğu kez tükenmiş bir adamdır. Resmi tıp görevlisi Dr. Lee kısa süre önce, "Manchester üst-orta sınıfın ortalama yaşam süresinin 38 yıl, buna karşılık işçi sınıfının ortalama yaşam süresinin 17 yıl olduğunu, Liverpool'da ise bu rakamların 35'e karşılık 15 olarak tezahür ettiğini" açıkladı.

Marx'ın zamanının ekonomisi hakkında çizdiği bu tablo ne yazık ki doğrudur. Fakat birikim ile birlikte sefaletin de artacağını öne süren yasası geçerli değildir. Onun zamanından beri üretim araçları onun düşünemeyeceği kadar gelişmiş ve emeğin üretkenliği artmıştır. ... Bugünkü durumu Parkes bir tek cümlede özlü ve doğru bir şekilde özetliyor: "Düşük ücretler, uzun çalışma saatleri ve çocukların çalıştırılması, Marx'ın öndediği gibi kapitalizmin yaşlılık çağının değil, gençlik çağının özellikleri olmuşlardır."

Dizginlenmemiş kapitalizm ortadan kalkmıştır. Marx'ın zamanından beri demokratik araya girmecilik büyük ilerlemeler yapmış ve kapital birikiminin sonucu olarak emeğin üretkenliğinin artması, sefaleti hemen hemen ortadan kaldırmayı mümkün kılmıştır. Bu da, şimdiye dek birçok ciddi hataların yapılmış olduğu kuşkusuz olmakla birlikte, bu yolda ne kadar çok şey başarılabileceğini gösterir ve bizim daha çok şey yapabileceğine inanmamıza yol açmalıdır. Çünkü daha pek çok şey yapmak, pek çok hatayı düzeltmek gerekmektedir. Bunu ancak demokratik araya girmecilik başarabilir. Her şey bizim gayretimize bağlıdır.

Marx'ın kendisi ve Engels artan sefalet yasalarının niçin bekledikleri gibi işlemediğini açıklamak için bir yardımcı varsayım geliştirmeye başlamışlardı. Bu kurama göre, kar oranının düşmesi, bununla birlikte de sefaletin artması eğilimi, kolonilerin sömürülmelerinin, ya da bugün söylendiği gibi, "*modern emperyalizm*"in etkisi altında önlenmektedir. Bu kurama göre, kolonilerin sömürülmesi ekonomik baskıların, ekonomik yönden olduğu kadar siyasal yönden de içerdeki endüstri işçilerinden bile daha zayıf bir grup olan, koloni proleterlerine geçirilmesidir. ... Marx, kapitalizmi "orta sınıfı ve aşağı burjuvaziye proleterleştirmekle" ve işçileri sefil duruma getirmekle suçluyordu. Engels ise düzeni, işçileri burjuvalaştırdığı için suçlamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'ni bir kenara koysak bile, İskandinavya Demokrasileri, Çekoslovakya, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi öyle ülkeler vardır ki, oralarda demokratik bir araya giricilik, koloni sömürülmesinin bir etkisi olmamış olmasına, hiç olmazsa varsayımı desteklemeye yetmeyecek kadar az etkili olmuş olmasına rağmen, işçilere yüksek yaşam düzeyi sağlamıştır. Bundan başka, koloni "sömüren" Hollanda, Belçika gibi ülkelerle Danimarka, İsveç, Norveç, Çekoslovakya gibi koloni sömürmeyen ülkeleri karşılaştırdınca, endüstri işçilerinin kolonilere sahip olunmasından yararlanmadıklarını görüyoruz, çünkü durum her yerde şaşılacak kadar birbirine benzemektedir. Ayrıca, her ne kadar koloni hareketinin koloni yerlilerine yüklediği sefalet uygarlık tarihinin en karanlık bölümlerinden biri ise de, sefaletlerinin Marx'ın zamanından beri arttığı iddia edilemez.

KEHANETİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Marx'ın birçok konuları doğru açıdan gördüğünü itiraf etmeliyiz. Eğer kapitalizmin, onun tanıdığı biçimiyle, daha uzun süre devam edemeyeceği ve ebediyen sürüp gideceğini öne süren savunucularının haksız oldukları kehanetini ele almakla yetinirsek, o zaman haklı olduğunu söyleyebiliriz. Kapitalizmin yeni bir ekonomik sisteme dönüşmesine yol açacak olan şeyin "sınıf çekişmesi", yani işçilerin birleşmesi olduğunu öne sürmekte de haklıydı. ... O, gelecek olan gelişmenin devletin, siyasal olduğu kadar ekonomik etkisini de azaltacağına inanıyordu, oysa araya girmecilik bu etkinin her yerde artmasına yol açmıştır.

Araya girmeciliğin, -özellikle doğrudan doğruya araya girmenin- kuşkusuz en büyük tehlikesi devlet gücünün ve bürokrasinin artmasına yol açmasıdır. ... Yalnızca güvenlik için değil, aynı zamanda özgürlüğe varmak için de planlar yapmamız gerekir, başka hiçbir nedenle olmasa, güvenliği ancak özgürlük, güvenlik altına alabileceğinden ötürü.

Marx'ın konjonktür hakkındaki kendi kuramı şöylece dile getirilebilir: Her ne kadar serbest piyasanın iç yasalarının tam istihdam yolunda bir eğilim ortaya çıkardıkları doğru ise de, tam istihdam, yani emek gücünün kıtlığı konusunda atılacak her adımın mucit ve yatırımcıların yeni emek tasarrufu sağlayan makineler icat edip iş hayatına sokmalarına, böylece de yeni bir işsizlik ve çöküntü konjonktürüne yol açacağı da doğrudur.

Aşağıdaki mümkün gelişmeler listesi, tabii, tüketici değildir; ama öyle düzenlenmiştir ki, emeğin üretkenliği arttığı zaman bu gelişmelerden en az biri ve belki de birkaçı birden ortaya çıkacak ve üretkenliğin artışını dengeleyecek oranda etkili olacaktır.

- A) Yatırımlar artar, yani başka mallar üretme gücünü arttıran türden sermaye malları üretilir.
- B) Tüketim artar,
- C) İş süresi azalır.
- D) Üretilen, fakat tüketilmeyen malların miktarı artar.

On dokuzuncu yüzyılın ilerlemeci imanı gibi bir iman, güçlü bir siyasal etken olabilir. Buna göre, doğru bir kehanet bile bir kuramın, onun bilimsel niteliğinin doğrulanması olarak yorumlanmamalıdır. Daha çok bu, onun bir dinsel hareket olduğunu ve dinsel bir hareketin insanlara nasıl güç kazandırabileceğini gösterebilir. Özellikle Marxçılıkta dinsel öge pek belirgindir. En karanlık sefalet ve küçümseme anlarında, Marx'ın kehaneti işçilere görevlerinin

önemi ve hareketlerinin insanlığa hazırlayacağı büyük gelecek hakkında yüreklendirici bir iman kazandırdı.

TARİHSİCİLİĞİN AHLAK KURAMI

Marx'ın *Kapital*'i yazmaktaki amacı, toplumsal gelişmenin kaçınılmaz yasalarını bulmaktı. Toplum teknolojisine yararlı olacak ekonomi yasaları bulmak değildi.

Marx ne servete karşı çıkmış, ne de fakirliği övmüştür. O, kapitalizmden servet birikimine yol açtığı için değil, oligarşik niteliğinden dolayı nefret ediyordu; bu düzende servet demek öbür insanların hayatlarını etkileme iktidarı anlamında siyasal iktidar demek olduğu için ondan nefret ediyordu. Emek gücü bir meta haline getirilmektedir; bu da insanların kendilerini pazarlarda satmaları gerektiği anlamına gelir. Marx, düzenden köleliği andırdığı için nefret ediyordu.

Bir yandan talkım verip bir yandan salkımı yutan ahlakçılara hiç güvenemeyen Marx, ahlaksal inançlarını açıkça dile getirmekten çekiniyordu. Ona göre insanlık ve dürüstlük ilkeleri tartışılması gerekmeyen, olduğu gibi kabul edilecek şeylerdi. (O, bu alanda da iyimserdi.) O, ahlakçılara, onları ahlaksızca saydığı bir düzenin dalkavuk savunucuları olarak gördüğü için saldırıyordu; liberalizm dalkavuklarına kendilerini beğenmişliklerinden dolayı, özgürlüğü günlerinde varolan özgürlüğü yok edici toplum düzeninin biçimsel özgürlüğü ile aynılaştırdıklarından dolayı saldırıyordu. Böylece, örtük olarak, özgürlük aşkını ortaya koyuyordu; ve felsefeci olarak bütüncülüğe eğilimli olmasına rağmen, kesinlikle kolektivist değildi, çünkü devletin *kuruyup gideceğini* umuyordu. İnanıyorum ki, Marx'ın imanı temelde açık topluma bağlı olan bir imandı.

Marx'ın Hıristiyanlığa karşı takındığı tavır da bu inançları ve zamanında kapitalist sömürsünün riyakarca bir savunusunun resmi Hıristiyanlığın bir niteliği olmuş olması gerçeği ile yakından ilgilidir.

Eğer bugün bu türlü *Hıristiyanlık* dünyamızın büyük bir bölümünde ortadan kalkmışsa, bu oldukça geniş çapta Marx'ın gerçekleştirdiği ahlaksal reformasyonlar sayesinde mümkün olmuştur. ... Onun, Hıristiyanlık üzerindeki etkisini belki Luther'in Roma Kilisesi üzerindeki etkisine benzetebiliriz. Bunların her ikisi de birer meydan okumaydı, her ikisi de düşman kampında bir karşı devrime, ahlak değerlerinin yeniden gözden geçirilmesine yol açmışlardı. ... Bu anlamda Marxçılığın, ahlaksal tutarlılığıyla, yalnızca sözlere değil, hareketlere önem vermesiyle belki de zamanımızın en önemli düzeltici fikri olduğu öne sürülebilir. Bu da kazandığı çok geniş etkililiği açıklar.

Marx sosyalizmi, toplumu bugün belirleyen akıldışı güçlerden geniş çapta arınmış olacağımız devre olarak tasarlıyordu.

Bir toplum bilimcisi olarak –diyebilirdi- ahlak düşüncelerimizin sınıf kavgasında silah yerine geçtiklerini biliyorum. Bilimci olarak yine görüyorum ki, bu kavgada taraf tutmadan edemem, çünkü tarafsız kalmak bile bir tarafı tutmak anlamına gelir. ... Belli bir tarafı seçtiğim zaman, tabii, ahlakımı da seçmiş oluyorum. Desteklemeye karar verdiğim sınıfın çıkarlarına zorunlu olarak bağlı olan ahlak düzenini kabul etmem gerekir. Ama bu temel karara varmadan önce, eğer kendimi sınıfımın ahlak geleneğinden kurtarabilirsem, hiçbir ahlak düzenine bağlı

değilim; ne var ki, bu kurtulma da, tabii, rekabet halindeki ahlak düzenleri üzerine herhangi bir bilinçli ve akılsal yargıya varabilmenin zorunlu bir ön koşuludur. Şimdi bir yargı ancak önceden kabul edilmiş bir ahlak düzenine oranla ahlaksal olabileceğine göre, vardığım bu yargı herhangi bir anlamda ahlaksal bir yargı değildir. Ne var ki; bilimsel bir yargı olabilir.

Türlü sözleri ve türlü davranışları gösteriyor ki, onu sosyalizmi kabul etmesine yol açan neden, bilimsel bir yargı değil, ahlaksal bir dürtüdür; ezilenlere yardım etmek, utanmazcasına sömürülen sefil işçileri kurtarmak isteğidir. Eminim ki, öğretisinin etkili olmasını sırrı bu ahlaksal seslenişindedir. Ve soyut olarak ahlakçılık taslamamış olması da, bu seslenişin gücünü pek çok artırmıştır.

Bugün güçlü olanların haklı olduklarını kabul etmeyecek olan birçok kişinin en yüksek saydıkları değer, başarıya ve gelecek güçlere tapmaktır. Bütün bunların temelinde ahlaksal bir iyimserliğin ahlaksal bir şüpheciliğe isteksizce ödün vermesi vardır. Öyle anlaşılıyor ki, kişinin kendi vicdanına güvenmesi güç oluyor. Kazananın tarafında olmak güdüsüne karşı koymak da güç oluyor.

Marx'ın tarihsici ahlak kuramı, ... *toplumbilimsel belirimcilik* hakkındaki görüşlerinin bir sonucudur. Bütün kanılarımız, denmektedir, bu arada ahlak değerlerimiz, topluma ve onun tarihsel durumuna bağlıdır. Bunlar toplumun ya da belli bir sınıf durumunun ürünleridirler. Eğitim, toplumun üyelerine "kültürünü ve bu arada onlar uyarınca yaşamalarını istediği değerleri" "aktarmak istediği" özel bir süreç olarak tanımlamakta, "eğitim kuramı ve uygulanmasının mevcut bir düzene göre yürütüldüğü" üzerinde ısrar edilmektedir.

Kanılarımızın topluma bağlılığı üzerinde ısrar eden bu türlü bir kurama bazen *toplumbilimsicilik* denir; eğer tarihsel bağımlılıkları üzerinde ısrar edilirse, *tarihçilik (historism)* adı verilir.

İnsanın ve amaçlarının belli bir anlamda toplumun ürünü olduğu pekala doğrudur. Ama bunun yanında toplumun da insanın ve amaçlarının ürünü olduğu ve gittikçe daha çok böyle olmasının mümkün olduğu da doğrudur.

BİLGİ TOPLUMBİLİMİ

Bu öğretisi, "*bilgi toplumbilimi*" ya da "*toplumbilimsicilik*" adı altında yakın zamanlarda özellikle M. Scheler ve K. Mannheim tarafından bilimsel bilginin toplum koşulları tarafından belirlendiğini öne süren bir kuram olarak geliştirilmiştir.

Bilgi toplumbilimi, bilimsel düşüncenin, özellikle de toplum ve siyasa konusundaki düşüncelerin, bir boşluk içinde değil, toplum tarafından belirlenen bir atmosfer içinde geliştiğini öne sürer. Bilinçdışı ve bilinçaltı öğeler onu geniş çapta etkilemektedirler. ... Düşünürün toplumsal ortamı, ona apaçık ya da besbelli doğru gibi görünen bütün bir kanılar ve kuramlar sistemini belirler. ... Bundan dolayı, o birtakım varsayımlar yaptığının farkında bile değildir. Ama onu pek farklı bir ortamdan gelen bir düşünürle karşılaştırırsak birtakım varsayımlar yaptığını görürüz. ... Bu farklı varsayımlar sistemlerinin her birine bilgi toplumbilimcileri birer *topyekün ideoloji* adını vermektedirler.

Bilgi toplumbilimi, F. Kant'ın *edilgin* diyebileceğimiz bilgi kuramlarına yönelttiği eleştiriler yolunda yürümektedir. Bununla Hume'a kadarki deneycilerin -Hume dahil- kuramını, kabaca

bilginin duyularımız aracılığıyla içimize aktığını, yanılmanın ise duyu verilerini karıştırmaktan ya da bunlar arasında meydana gelmiş olan çağrışımlardan dolayı ortaya çıktığını, onun için yapılacak en iyi şeyin, tamamen alıcı ve edilgin durumda kalmak olduğunu ileri sürdüğünü söyleyerek betimlenebilecek olan kuramı anlıyorum. Bu edilgin bilgi kuramına karşılık (ki ben ona çoğu zaman “kova akıl kuramı” derim), Kant bilginin duyularımız tarafından toplanıp müzeye konur gibi aklımızda biriktirilen bir veriler yığınından ibaret olmadığını, çok geniş çapta kendi akıl etkenliğimizin ürünü olduğunu, bilgi elde etmek istediğimiz takdirde, kendimizi var gücümüzle araştırmaya, karşılaştırmaya, birleştirmeye ve genellemeye vermemiz gerektiğini öne sürüyordu. Bu kurama “*etkenci*” bilgi kuramı diyebiliriz. ... Kant ... hiç yoktan hareket edemeyeceğimizi ve görevimize deneysel bilim yöntemleriyle denetlemeden kabul ettiğimiz bir varsayımlar sistemi aracılığıyla yaklaşmak zorunda olduğumuzu açıkça göstermişti; böyle bir sisteme bir “*kategorisel gereç*” denebilir. ...Kant'tan farklı olarak insanların birliğine inanmayan Hegel ... insanın düşünce gereçlerinin hep değişmekte olduğunu ve toplumsal mirasının bir bölümü olduğunu öne sürüyordu; buna göre, her bir insanın aklının toplumunun, yani ulusunun tarihsel gelişmesine denk düşecekti. Hegel'in bu görüşüne, özellikle her doğruluğun, tarih tarafından belirlendiği anlamında, göreliliğini öne süren öğretisine, (*tarihsicilikten* farklı olarak) “*tarihçilik*” denir.

Bilgi toplumbilimcileri de toplumsal geleneklere çok az kök salmış bir düşünürler grubunun «özgür ve güvençli» düşüncelerinin topyekün ideolojilerin tuzaklarından kurtulabileceğini; hatta türlü topyekün ideolojilerin içini dışını görüp, onların ortaya çıkmalarına yol açan gizli dürtüleri ve başka belirleyicileri ortaya çıkarabileceğini, öne sürerler. Buna göre, bilgi toplumbilimciliği, en yüksek nesnellik derecesine, özgür ve kendine güvenen zekanın türlü topyekün ideolojileri ve onların bilinç altındaki köklerini incelemesiyle varlabileceğini öne sürmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, gerçek bilgiye varmanın yolu, bilinçaltı varsayımları ortaya çıkarmaktır, yani bir tür *ruhsal-sağaltım*, ya da *toplumsal-sağaltımdır*. Ancak toplum-sağaltımı görmüş ya da bu yöntemi kendilerine uygulamış ve bu toplumsal kuruntudan, yani topyekün ideolojiden arınmış olanlar nesnel bilginin en yüksek düzeyden bir sentezine varabilirler.

Marxçılar karşılarındakinin itirazlarını sınıf tarafgirliklerine, bilgi toplumbilimcileri ise topyekün ideolojilerine başvurarak açıklamaya alışmışlardır. Bu türlü yöntemler, hem kolay uygulanır, hem de onları uygulayanlara hoşça vakit geçirirler. Ne var ki, akılcı tartışmanın temelini yok ettikleri de ortadadır, önünde sonunda akıl düşmanlığına ve mistikliğe yol açacaklardır.

Her ne kadar başka diller konuşsalar da, aynı konular üzerinde konuşmaya çalışırlar. Doğru bilimlerinde bunu sınamaları tartışmalarının tarafsız hakemi olarak kabul etmekle gerçekleştirirler. Sınama derken “öznel” nitelikteki dinsel ya da estetik duygulanımları değil, gözlem ve deneyim gibi kamusal nitelikteki sınamaları kastediyorum; bir sınamanın kamusal nitelikte olması demek, zahmet edecek herkesin onu tekrarlayabilmesi demektir.

Bilimsel nesnelliği meydana getiren tutum budur.

Bazı bilimsel sonuçlara uygun olmakla birlikte, bilimsel yöntem ürünü olmayan bir sonuca “*vahiyssel bir bilim*” parçası diyeceğim.

Özetlersek, diyebiliriz ki, bilimsel nesnellik dediğimiz şey bireysel bilimcinin tarafsızlığının değil, bilim yönteminin toplumsal ya da kamusal niteliğinin sonucudur; bilim adamının tarafsızlığı da

bilimin, bu kurumsal ya da toplumsal olarak örgütlenmiş olan nesneliliğinin nedeni değil, daha çok sonucudur.

Bilim sonuçları, ancak belli bir bilimsel gelişme evresinin ürünleri oldukları ve bilimin ilerlemesi sırasında aşılabilir oldukları anlamında (bu terimi kullanmak gerekli) "görelî"dirler. Ama bu, doğruluğun "görelî" olduğu anlamına gelmez. Eğer bir iddia doğruysa, ebediyen doğrudur. Görelilik ancak bilimsel yargıların çoğunun hipotez, yani elimizde doğruluklarını belgelemeye yeterli belge olmayan, onun için de her zaman değiştirilebilecek önermeler niteliğinde olmalarındadır.

Toplum bilimlerinin henüz bu yöntem kamusalılığına varamamış oldukları doğrudur. ... Bazı toplum bilimcileri ortak bir dil konuşmaktan acizdirler, hatta bunu istemezler de. ... Toplum bilimlerine açık olan tek çare, sözel maytapları bir kenara koyarak temelde bütün bilimler için ortak olan yöntemler yardımıyla çağımızın eylemsel sorunlarını çözmeye çalışmaktır. Sınama ve yanılma, yanlışlaşabilir olan kuramlar ortaya atma ve bunları pratik sınavlarla denetleme yöntemlerini kastediyorum. *Sonuçları bölük pörçük toplum mühendisliği tarafından denetlenebilecek olan, bir toplum teknolojisi gereklidir.*

"Kesin bilgiye karşılık siyasal bilginin özelliği, orada bilgi ile iradenin, ya da akılcı öge ile akıldışı alanının esaslı ve ayrılmaz bir biçimde birbirine girmiş olmasıdır." ... Toplum bilimlerinden akıl dışı ögeyi elemenin yolu, bilgiyi "irade" den ayırmak çabası değil, bulgularımızı eylem alanında uygulamaktır.

Önyargıların en kötü tarafları onardan kurtulmanın böyle doğrudan doğruya bir yolu olmamasıdır. ... Önyargılarından kurtulmuş olduklarına en çok inananların en çok önyargılı kişiler olduklarını hep bilmez miyiz? ... Engels ... "Ancak en esaslı belirleyici faktörleri bilmeksizin, farkında olmadığı belirleyicilerin etkisi altında hareket edenler gerçekten belirlenmişlerdir." ... "Özgürlük, zorunluluğun farkına varılmasıdır."

FALCI FELSEFELER VE AKLA KARŞI İSYAN

Akılcılığın, eleştirici düşüncelere kulak vermeye ve sınamalardan bir şeyler öğrenmeye hazır olmak tutumu olduğunu söyleyebiliriz. Bu, temelde, "*Ben haksız olabiliyim ve sen haklı olabilirsin ve çaba göstererek belki doğruluğa daha yaklaşırsınız.*" diyebilme tutumudur. ... Kısacası, akılcı tutum ya da belki "*akla yakınlık tutumu*" adını verebileceğim tutum, bilimsel tutuma, doğruluğu ararken işbirliği gereksediğimize ve tartışmaların yardımıyla, zamanla nesneliliğe yakın bir tutuma varabileceğimize inanan tutuma yakın bir tutumdur.

Dilimiz gibi aklımızı da başka insanlarla olan ilişkilerimize borçlu olduğumuzu söyleyebiliriz.

Hegel ve Hegel'ciler kolektivistler. ... Aklımızı topluma -ya da ulus gibi belli bir topluma- borçlu olduğumuza göre, toplumun her şey olduğunu, bireyin ise hiçbir şey olmadığını öne sürerler; ya da bireyin tüm değerini, değerini gerçek taşıyıcısı olan kolektif varlıktan kazandığını söylerler. ... Hiç kuşkusuz geleneğe çok şey borçluyuz ve gelenek pek önemlidir. Ne var ki, geleneği de kendi payına somut bireyler arası ilişkiler açısından çözümlenmek gerekir. Ve eğer bunu yaparsak, her geleneği kutsal ya da kendi başına değerli sayan tutumun yerine, gelenekleri duruma ve insanlar üzerindeki etkilerine göre değerli ya da habis sayan bir tutum koymak mümkün olur. O zaman her birimizin -örnek verme ve eleştirme yoluyla- bu

geleneklerin sürdürülmesinde ya da ortadan kaldırılmasında etken olabileceğimizi anlayabiliriz.

itiraf edilmelidir ki, bireylerin düşünce yetileri farklı olabilir ve bu farklılıklar akılcılığa katkıda bulunabilirler; ama böyle olması gerekmez. Zeki insanlar hiç de akla yakın davranmayabilirler; önyargılarına saplanıp kalmaları ve başkalarından bir şey öğrenmeye açık olmamaları mümkündür. Oysa bizim görüşümüze göre, hem aklımızı başkalarına borçluyuz, hem de akılcılık açısından başkalarından, bir otorite sayılmamız talebini haklı çıkaracak kadar, daha üstün olamayız; bizim kullandığımız anlamda akılcılık ile otoritecilik bağdaştırılamaz, çünkü eleştiriyi de kapsayan usavurma ve görüşleri dinlemek, akılcılığın temeli sayılmaktadır. Buna göre bizim akılcılık görüşümüz, bütün o akıl gelişmesinin üstün bir akıl tarafından *planlanacağı* ya da denetleneceğini uman, modern Platoncu Kahraman Yeni Dünyalar hayallerine taban tabana zıttır. Akıl da, bilim gibi, karşılıklı eleştirmeler aracılığıyla ilerler; onun gelişmesini *planlamanın* tek yolu, bu eleştirilerin özgürlüğünü, yani düşünce özgürlüğünü koruyacak kurumları geliştirmektir.

“Gerçek akılcılık” diyeceğim şey, Sokrates'in akılcılığıdır. Bu, insanın sınırlarının farkında olmasıdır, ne kadar çok yanlışlıklarını ve bu bilgilerini bile ne kadar geniş çapta başkalarına borçlu olduklarını bilenlerin düşünsel alçakgönüllülükleridir. Bu, akıldan pek çok şey beklemememiz gerektiğinin farkında olmaktır; usavurmanın, her ne kadar öğrenmenin tek yolu olsa da, pek ender olarak sorunları kesin olarak çözdüğünün, pekinlikle bilmeyi değil, ancak eskisinden daha güvenilir olarak bilmeyi sağladığının farkında olmak demektir.

“Sahte akılcılık” diyeceğim şey ise, Platon'un düşünsel sezgiciliğidir. Bu, kişinin üstün düşünce yeteneklerine sahip olduğuna inanmasıdır, belli seçkin kişilere özgü birtakım bilgilere sahip olma iddiasıdır. Platon'a göre, kanı -hatta, Timaios'ta okuduğumuza göre, *doğru kanı*- “bütün insanlarda ortaktır; ama akıl” -ya da *düşünsel sezgi*- “ancak tanrılar ve pek az sayıda da insan tarafından paylaşılır.” Bu otoriteci düşüncülük, bu yanılmaz bir bulgu aracına ya da yöntemine sahip olunduğu inancı, insanın kendine ait düşünsel yetileri ile her şeyiyle başkalarına borçlu olduğu bilgi birikimi arasında ayırım yapamama bulanıklığına dayanan bu sahte akılcılık yaklaşımı da çoğu zaman *akılcılık* olarak nitelenir, ama benim bu adı verdiğim tutum ile taban tabana zıttır.

Akıldışı tutum şu çizgiler üzerinde geliştirilebilir. ... O insanın hem akılcı bir hayvandan üstün, hem de ondan düşük bir şey olduğunu ileri sürer. Ondan aşağı bir şey olduğunu anlamak için ne kadar az sayıda insanın usavurma yetisine sahip olduğuna dikkat etmemiz yeter; akıldışıya göre, insanların büyük çoğunluğuna her zaman aklına değil de, duygu ve tutkularına başvurarak yaklaşmak gerektiğinin nedeni budur. ... İnsanın tutumunu belirleyen akli değil duygusal yapısıdır. Sonra, onu büyük bilim adamı yapan da, usavurmaları değil, sezgileridir; şeylerin yapısına mistik bir yoldan nüfuz etmiş olmasıdır. ... Ve, diye sürdürecektir akıldışı iddiasını ... önemli olan yaratıcı insanların meydana getirdikleri küçük azınlıktır, düşünce ve sanat yapıtını yaratanlar, din kurucuları ve büyük devlet adamlarıdır. Bu birkaç olağanüstü kişi, insanın gerçek büyüklüğünü anlamamıza olanak verirler. ... Ne var ki, her ne kadar insanlığın başını çeken bu kişiler, amaçlarını gerçekleştirmek için akıldan yararlanmayı bilmişlerse de, akıl adamı olmamışlardır. Onların kökleri daha derinlerde, içgüdü ve dürtülerde ve bir bölümü oldukları, toplumun içgüdü ve itilerindedir. Yaratıcılık tümüyle akıldışı, mistik bir yetenektir.

Akılcılık ile akıldışılık arasındaki anlaşmazlığın tarihçesi uzundur. Her ne kadar Yunan felsefesi hiç kuşkusuz akılcı bir girişim olarak ortaya çıktıysa da, ilk başlangıçlarından beri içinde mistik öğeler de taşıyordu. Temelde akılcı olan bir tutum içinde ortaya çıkan bu mistik öğeler, yitmiş olan kabileci birlik ve korunmaya karşı duyulan özlemi dile getirmektedirler. Akılcılık ile akıldışıcılık arasındaki kavga, Ortaçağda, skolastiklik ile mistiklik arasında çatışma olarak ortaya çıktı. ... Ne var ki, bugün akıntı değişmiştir ve artık (Kant'ın deyimiyle), "çok derin anlamlı teşbih ... ve benzetmeler" günün modası haline gelmiştir. Falci bir akıldışıcılık -özellikle Bergson ve Alman felsefeci ve düşünürlerinin çoğu sayesinde- akılcı gibi değersiz bir yaratığın varlığını görmezlikten gelmek, en iyisi buna esef duymak adetinin yerleşmesine yol açmıştır. Onlara göre, akılcılar (ya da tercih ettikleri deyimle *maddeciler*) ve özellikle de akılcı bilim adamları, zayıf ruhlu, geniş çapta mekanik ve ruhsuz çabalar sürdüren, insan yazgısının ve onun felsefesinin sorunlarından büsbütün habersiz kişilerdir. Akılcılar da, çoğu zaman buna akıldışıcılığı baştan sona sama saymakla cevap verirler. Aradaki kopma daha önce hiçbir zaman bu kadar kesin olmamıştır. Ve felsefeciler arasındaki diplomatik bağıntıların kesilmesinin ne kadar önemli olduğu, bunu devletler arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesi izleyince ortaya çıktı.

Bu çatışmada, ben sonuna dek akılcılığın tarafındayım. ... Benim kanımca, aşırı akılcılık ancak kendi durumunu zayıflatmak ve böylece akıldışıcı bir tepkiyi güçlendirmek eğilimi ortaya çıkardığı için tehlikeli olabilir. Beni aşırı bir akılcılığın iddialarını daha yakından incelemeye ve belli sınırlar tanıyan, kendi kendini eleştirebilen bir akılcılığı savunmaya götüren etken de, ancak bu tehlikedir.

Eleştirici olmayan ya da kapsayıcı akılcılık, "Usavurma ya da deneyim yoluyla belgelenemeyen herhangi bir iddiayı kabul etmeye hazır değilim" diyen kişinin tutumu olarak betimlenebilir. ... Eleştirici olmayan akılcılık, mantık açısından çürüktür; ve salt mantıksal bir usavurma bunu ortaya koyabildiğine göre, eleştirici olmayan akılcılık kendi seçtiği usavurma silahıyla mağlup edilebilir.

Her türlü usavurma varsayımlarla işe başlamak zorunda olduğu için, her varsayımın usavurma ile belgelenmiş olmasını istemek açıkça imkansızdır. Birçok felsefecilerin öne sürdükleri hiçbir varsayım yapmamamız ve hiçbir iddiayı *yeter neden* olmaksızın kabul etmememiz gerektiği talebi; hatta bu talebin daha zayıf bir biçimi olan çok az sayıda varsayımla (*kategorilerle*) işe başlamamız gerektiği talebi, bu biçimlerinde tutarsızdır.

Akılcı tutum, usavurmaya ve deneyime önem vermesi ile nitelenir. Oysa ne deneyim ne de usavurma, akılcı tutumu temellendirebilirler; çünkü ancak usavurma ve deneyimi kabul etmeye hazır olanlar, böylece zaten bu tutumu kabul etmiş olanlar, bu türlü temellendirmeleri yeterli sayacaklardır. Yani herhangi bir usavurma ya da deneyimin olabilmesi için, önce akılcı bir tutumun kabul edilmiş olması gerekmektedir, onun için bunlar akılcılığı haklı çıkarmakta kullanılamazlar. ... Bundan dolayı, akılcı bir tutum takınmak istemeyen bir insanın üstünde hiçbir akılcı usavurmanın akılsal bir etki yapamayacağı sonucuna varmamız gerekiyor. Buna göre, kapsayıcı bir akılcılık savunulamaz.

Ama bu da, akılcı tutumu kabul etmiş olan herkesin, bilerek ya da farkında olmadan, bir öneriyi, bir kararı, bir inanç ya da tutumu kabul etmiş olduğu anlamına gelir. Bu kabul etme

ister sınımalık olsun, isterse yerleşmiş bir adet haline gelsin, *akla iman etme* olarak nitelenebilir. Bundan dolayı, akılcılık kendi kendine yeterli olmaktan çok uzaktır. Birçok akılcılar bu noktayı görememişler ve bundan dolayı da bunu onlara karşı kullanmaya zahmet eden akıldışıcılar tarafından kendi alanlarında ve kendi silahlarıyla mat edilmişlerdir. ... Akıldışıcılık, eleştirici olmayan akılcılıktan mantık açısından üstündür.

Akılcı olarak işe başlayan birçok kişi fazla kapsayıcı bir akılcılığın kendi kendini yıktığını görerek umutsuzluğa kapılmış ve neredeyse akıldışıcılığa geçmişlerdir. Fakat, bu türlü panik davranışlarına hiç gerek yoktur. ... Önümüzde bir seçme imkanı vardır. Bir tür akıldışıcılık hatta köktenci ve kapsayıcı bir tür akıldışıcılığı seçebiliriz. Ama aynı zamanda kaynağının akılcı olmayan bir kararda olduğunu itiraf eden, (bundan dolayı da akıldışıcılığın bir anlamda önce geldiğini bir dereceye kadar itiraf eden) bir eleştirici akılcılık türünü seçebiliriz.

Yapmak zorunda olduğumuz seçim, salt düşünsel bir sorun, ya da bir zevk meselesi değildir. Ahlaksal bir seçimdir. Çünkü az veya çok radikal bir akıldışıcılık biçimini mi, yoksa adına "*eleştirici akılcılık*" dediğim akıldışıcılığa asgari taviz veren tutumu mu kabul edeceğimiz sorunu, başka insanlara ve toplum hayatının sorunlarına karşı takınacağımız tavır da etkiler.

Usavurmalar bu türlü temel ahlaksal kararları belirleyemezler. Ama bu usavurmaların bu türlü kararları vermemizde bize yardım edemeyecekleri anlamına gelmez. Tam tersine, oldukça soyut nitelikte ahlaksal bir karar vermek zorunda kaldığımız zamanlar seçeceğimiz tutumların ne gibi sonuçları olabileceğini dikkatle incelemek pek yararlı sonuçlar verebilir. Çünkü, ancak bu sonuçların nasıl olacağını somut bir biçimde gözümüzün önüne getirebilirsek, nasıl bir karar verebileceğimizi bilebiliriz; yoksa bilmeden karar veririz. ... Bilmeyince söz etmek o kadar kolay ki. ... Kararın somut sonuçlarının incelenmesi ve onların tasarımıımızda açıkça kavranmaları, kör bir kararla açık gözlerle verilmiş bir karar arasındaki farkı meydana getirir; ve tasarımılarımızı çok ender olarak kullandığımız için, çoğu kez körü körüne kararlar veririz.

Akıldışıcılık insan davranışlarının ana dürtüsünün akıl değil de duygulanım ve tutku olduğunda ısrar eder.

Kuvvetle inanıyorum ki, akıldışıcılığın duygulanım ve tutkular üzerindeki bu ısrarı, ancak cinayet olarak betimleyebileceğim bir sonuca varır. ... Çünkü eğer bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa, bu ilkece onu ortadan kaldırması umulabilecek saygı, sevgi, ortak bir amaca bağlılık gibi yapıcı duyguların ona çözüm bulmaya yetmediğini gösterir, Ama durum bu ise, akıldışıcının elinde daha az yapıcı olan duygu ve tutkulara, korku, nefret, kıskançlık ve sonunda şiddete başvurmaktan başka çaresi kalır mı? Bu tutkulara kapılma eğilimi, bence, akıldışıcılığın içinde gizli olan bir başka ve belki daha da önemli olan bir eğilim, insanların eşitliğine inanamama eğilimi, tarafından da körüklenir.

Duygular açısından insanları bize yakın olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayırırız. İnsanların dost ve düşman olarak ikiye ayrılması açıkça duygusal bir ayırımdır ve bu ayırımı, Hıristiyanların "*düşmanlarınız seviniz!*" buyruğu bile kabul etmektedir. ... *Doğal* tepkimiz, insanları dost ve düşman diye, bizim kabilemize, bizim duygusal toplumumuza üye olanlar ve onun dışında kalanlar olarak, mümin ve münafıklar olarak, hemşeri ve yabancılar olarak, sınıf yoldaşları ve sınıf düşmanları olarak, yönetici ve yönetilenler olarak ikiye ayırmak olacaktır.

Akılcılığı terk etmekle, bu görüşler, insanlığı dostlara ve düşmanlara (Platon'un dediği gibi), Tanrılar ile birlikte akla sahip olan azınlığa ve olmayan çoğunluğa, kendi duygulanım ve tutkularımızın başka dile çevrilemez dilini konuşan ve konuşmayanlara ayırırlar. Bir kez bu yapıldı mı da, siyasal eşitlik neredeyse imkansız duruma gelir.

Siyasal sorunlarda, yani insanın insan üzerindeki gücünü ilgilendiren sorunlarda, eşitlikçi olmayan bir tutumun benimsenmesi tam da caniyane dediğim tutumdur. Çünkü farklı sınıflardan insanların farklı haklara sahip oldukları, efendinin köleyi köleleştirmeye, bazı insanların diğerlerini araç olarak kullanmaya hakları olduğu görüşünün haklı çıkarılmasına yol açar. Önünde sonunda, Platon'da olduğu gibi, insan öldürülmesini haklı çıkarmak için kullanılacaktır.

Aklın değil de sevginin egemen olması gerektiğini öne sürenlerin, nefretin egemenliğini sürdürenlere yol açtıklarını belirtmek istiyorum. ... Hiçbir duygunun, sevginin bile, akıl tarafından dengelenen kurumların yönetiminin yerine geçemeyeceğine inanıyorum.

Bir insanı sevmek demek, onu mutlu kılmak istemek demektir. (Aquino'lu Thomas sevgiyi böyle tanımlıyordu.) Ama siyasal idealler içinde belki de en tehlikelisi, insanları mutlu kılmaya çalışmaktır. Kaçınılmaz olarak kendi "daha yüksek" değerlerimizi, onların bizce mutlulukları için en önemli olan şeyleri görebilmelerini sağlamak üzere başkalarına kabul ettirme, onların ruhlarını kurtarma çabalarına yol açar. ... Yeryüzünü cennete çevirme çabası her zaman cehennemin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bu çaba hoşgörüsüzlüğe yol açar. ... Yardımımızı gerekseyenlere yardım etmek görevimizdir; ama başkalarını mutlu kılmak görevimiz değildir, çünkü bir kez bu bize bağlı plan bir şey değildir, sonra da çoğu zaman kendilerine karşı bu iyi niyetleri beslediğimiz insanların özel hayatlarına karışmak demek olacaktır.

Bu söylenenler, akıldışıçılığa karşı öne sürülebilecek olan düşüncelerin ve beni bu akılcı tutumu, yani eleştirci bir akılcılığı, kabul etmeye götüren sonuçların ancak bir bölümüdür. Öteki tutum ... usavurma ve deneyime önem vermesiyle, "Ben yanılmış olabilirim ve sen haklı olabilirsin ve ortak çaba sonucunda belki doğruluğa biraz daha yaklaşırsız" diyebilen tutumuyla bilimsel tutuma pek yakındır. Bu tutum herkesin hata yapabileceğini ve hatasını ya kendi çabası, ya başkalarının eleştirisi sayesinde, ya da başkalarının eleştirileri yardımıyla kendi çabası sayesinde, bulabileceği fikri ile yakından ilgilidir. Bundan dolayı, hiç kimsenin kendisi hakkında yargıya varmaması gerektiğini –*beğenirse el beğensin*– tarafsızlık düşüncesini öne sürer. Akla inanmak, yalnız kendi aklımıza değil, aynı zamanda –hatta daha da çok– başkalarının da aklına inanmak olarak ortaya çıkar. Bundan dolayı bir akılcı, kendisinin düşünce yetisi açısından başkalarından üstün olduğuna inansa bile bütün otorite iddialarını reddeder, çünkü bilir ki, eğer zekası başkalarınınkinden üstün ise (ki bu konuda kendinin bir yargıya varması güçtür), bu ancak kendinin olduğu kadar başkalarının hatalarından ve eleştirilerinden yararlanmasını bildiği için öyledir ve bu türlü bir yararlanma ancak başkalarını ve onların eleştirilerini ciddiye alırsa mümkündür. Bunun için akılcılık karşıımızdaki düşünceyi duyurmak ve savunmak hakkına sahip olduğu düşüncesiyle yakından ilgilidir. ... Ahlak bir bilim değildir. Ama her ne kadar ahlakın "akılcı bir bilimsel temeli" yoksa da bilimin ve akılcılığın ahlaksal bir temeli vardır. Bunun yanında, tarafsızlık fikri, yükümlülük fikrine yol açar; görevimiz, yalnız usavurmalara kulak vermek değil, aynı zamanda, davranışlarımızın

başkalarını etkilediği yerlerde cevap vermek, tepki göstermektir. Böylece, önünde sonunda, akılcılık eleştiri özgürlüğünü korumak üzere kurulacak toplumsal kurumların gerekli olduğunun kavranmasıyla ilgilidir. Ve bu kurumların korunması yolunda bir ahlaksal yükümlülük ortaya çıkarır.

Eleştiricilik, her zaman bir dereceye kadar tasarım gücü gerektirir, akıldışıcılık ise onu baskı altına alır. ... Oysa tasarım gücüyle desteklenen akıl, uzaklarda olan, hiç göremeyeceğimiz insanların da bizim gibi olduklarını, birbirlerine olan ilişkilerinin bizim sevdiğimizle olan ilişkilerimiz gibi olduğunu anlamamıza olanak sağlar. ... İnsanları ancak somut bireyler olarak sevebiliriz. Ama aklımızı ve tasarım gücümüzü kullanarak, yardımımızı gerekseyen herkese yardım etmeye hazır olabiliriz.

Akılcı bir tutumun çoğu zaman temelde eşitlikçi ve insancıl bir görüşle birlikte ortaya çıktığı görülüyor; diğer taraftan akıldışıcılık çoğu durumlarda, her ne kadar sık sık insancıl bir tutum da gösterse bile, betimlenen eşitlik düşmanı eğilimlerin en azından birkaçını taşımaktadır.

Marx, çalışma hayatını insanlaştırmamanın ve işgününü daha da kısaltmanın tek yolunun emeğin üretkenliğini arttırmak olduğunu öne sürmekte haklıydı.

Dünyada kötüye kullanılması mümkün olmayan ve kötüye kullanılmış bulunmayan hiçbir şey yoktur. Sevgi bile bir adam öldürme aracı olarak kullanılabilir, barışseverlik de saldırgan bir savaşın silahlarından biri olabilir. Diğer taraftan bütün uluslararası düşmanlık ve saldırganlıklardan akılcılığın değil, akıldışıcılığın sorumlu olduğu açıktır. Gerek Haçlı Seferleri'nden önce, gerekse sonra maalesef pek çok dinsel amaçlı saldırı savaşları olmuştur, ama "bilimsel" bir amaçla girilmiş, bilim adamlarınca körüklenmiş, bir savaş bilmiyorum.

Bilim geniş çapta sına ve yanılma yoluyla ilerler ve genel olarak bilginiz ne kadar geniş olursa, ne kadar çok şeyi bilmediğimizi o kadar açık olarak anlarız. (Bilim ruhu Sokrates'in ruhudur.)

Mitos akıldışı olanı akla yakın duruma getirmek çabası değilse nedir? Ve kim gizlere daha çok saygı göstermektedir; hayatını onları adım adım çözmeye adanarak her zaman gerçeklere boyun eğmeye hazır olan ve her zaman en büyük başarılarının bile kendinden sonra geleceklere birer basamak taşı olmaktan ibaret kalacağını bilen bilim adamı mı, yoksa hiçbir sınavdan çekinmesi gerekmediği için istediğini söyleyebilecek olan mistik mi?

Mistikliğin terminolojisinin, mistik birleşmenin, mistik güzellik sezgisinin, mistik aşkın hep bireyler arasındaki ilişkiler alanından, özellikle cinsel aşk yaşantısından alınma oldukları iyi bilinmektedir. Bu duygunun mistiklik tarafından soyut evrensellere, özlere, biçim ya da İdeallara aktarıldığı da kuşkusuzdur. 'Bu mistik tavrın temelinde, yine ataerkil bir evin koruyuculuğuna dönme ve onun sınırlarını evrenin sınırları sayma isteği, kavmin yitlik birliğine erişme özlemi vardır. ... Özet olarak, akıldışıcılık, akıldışı olanı akla uygunlaştırmaya çalışmakta ve aynı zamanda gizi yanlış yerde aramaktadır.

Eleştirici olmayan bir akılcılık tutarsız olduğuna göre, sorun bilgi ile iman arasında bir seçme yapmak değil, olsa olsa iki ayrı iman arasında bir seçme yapmaktır. Ortaya çıkan yeni sorun şudur: Bu imanlardan hangisi doğru olan, hangisi yanlış olan imandır? Göstermeye

çalıştım ki, karşımızdaki seçim, akla ve insan bireylerine iman etme ile insanı bir kolektife bağlayan mistik yetilere iman etme arasındaki bir seçimdir; ve bu seçim, aynı zamanda insanların birliğini kabul eden bir tutumla onları dost ve düşman, köle ve efendi olarak ikiye ayıran bir tutum arasında da bir seçme yapmaktır.

TARİHİN BİR ANLAMI VAR MIDIR?

Açıklama ve öndeyi hakkında belki kendi yayınlarımdan birinden birkaç satır aktarabilirim: “Belli bir olayın nedensel bir açıklamasını vermek demek, o olayı betimleyen -teşhis diyeceğimiz- bir önermeyi öncül olarak seçilen birtakım evrensel yasalar ve *başlangıç koşulları* diyebileceğimiz bazı tekil ya da özgül önermelere dayanarak çıkarımsal bir biçimde türetmek demektir. “

Bu evrensel yasalar çoğu kez ... o kadar sıradan bildik gerçeklerdir ki, bunları bilinçli olarak kullanacak yerde, dile getirmeksizin kabul ederiz. İkinci bir nokta, bir kuramın belli bir olayı öndemek üzere kullanılmasının yalnızca olayları açıklamak için kullanılmasının bir yönü olduğudur. Ve bir kuramın denetlenmesi ona dayanılarak yapılan öndeyilerin gerçekten gözlenen olaylarla karşılaştırılmasından ibaret olacağına göre, çözümlenemeyen aynı zamanda bir kuramın nasıl denetlenebileceğini de göstermektedir. Bir kuramı açıklama, öndeme ya da kendisini denetleme amaçlarıyla kullanmamız, ilginç olan ne yönde ve hangi önermeleri verilmiş ya da kabul edilmiş saydığımızla bağlıdır.

Tarih *kaynakları* denilen şeyler ancak kaydedilmeye değer kadar ilginç görünen şeyleri kaydederler, onun için kaynaklar da genel olarak ancak önceden tasarlanmış bir kuruma uyan olayları içlerine alacaklardır. Ve elde başka veriler de olmadığına göre, genel olarak eldeki kuramı, ya da ondan sonra ortaya çıkacak herhangi bir kuramı denetlemek mümkün olmayacaktır. Bu türlü denetlenemez kuramlar, bu suçlamanın bilimsel kuramlara haksız olarak yönetildiği anlamda döngülü olmakla suçlanabilirler. Bu tür tarih kuramlarına, onları bilim kuramlarından ayırmak için, *genel yorumlar* adını vereceğim.

Bir görüş açısı temsil ettikleri için yorumlar önemlidir. Ama bir görüş açısından hiçbir zaman kaçınılamayacağını ve tarihte denetlenebilir olan, dolayısıyla bilimsel nitelikte olan kuramların ancak pek ender olarak ortaya konabileceğini gördük. Bundan dolayı bir genel yorumun bütün kayıtlarla uyumu halinde bile denetlenemeyeceğini anlamamız gerekir; çünkü her zaman onun döngülü olduğunu, bunun yanında her zaman aynı kayıtlarla uyuyan birkaç başka -ve belki ilk kuramla uyumlanmayacak olan- yorum bulunabileceğini, üstelik fizikteki karar verdirici deneyimlerin yerine geçecek yeni veriler sağlamanın pek ender mümkün olacağını hatırlamalıyız.

Ne var ki, bu, tabii, her yorumun aynı değerde olduğu anlamına gelmez. Bir kez, her zaman gerçekten 'kayıtlara tam olarak uymayan yorumlar vardır; sonra kayıtların onları yalanlamasından kurtulmak için bazı az veya çok inanılabilir yardımcı hipotezleri gerektiren kuramlar vardır; daha sonra bazı olayları öteki bazı kuramlar kadar iyi birbirine bağlayamayan, öyleyse “açıklayamayan” kuramlar vardır. ... Bir yorumun kolayca uygulanabilir olması ve bildiğimiz her şeyi açıklayabilmesinin pek o yorum lehine bir nitelik olmadığını hatırdan çıkarmamak gerekir, çünkü bir kuramı ancak öndeyilerini yanlışlayacak bir örnek arayabilirsek denetleyebiliriz.

Dertlerimizin geçmişe nasıl bağlı olduklarını öğrenmek ve ana görevimiz saydığımız sorunları çözmek için hangi yoldan yürümemiz gerektiğini görmek istiyoruz. Akılcı ve hak bilir yollarla karşılanmazsa, tarihsici yorumların ortaya çıkmasına yol açan bu gereksinmedir. Bu gereksinmenin baskısı altında tarihsici takımı, "Hangi sorunlarımızı en acil sorunlarımız sayacağız, bunlar nasıl ortaya çıktılar ve hangi yoldan giderek onları çözebiliriz?" gibi akılcı bir sorunun yerine, "Nereye gidiyoruz? Tarihin bize vermiş olduğu görev aslında nedir?" gibi akıldışı sorular koymaktadır.

Tarihsici, tarih gerçeklerini bizim seçip düzenlediğimiz farkına varmaz, *tarihin kendisinin* ya da *insanlık tarihinin* içkin yasaları sayesinde, sorunlarımızı, geleceğimizi, hatta görüş açımızı belirlediğine inanır. ... Tarihsicilik, insanlığın kaderi gereği yürümek zorunda olduğu yolu keşfetme peşindedir.

Çoğu kişinin sözünü ettiği anlamda *tarih* diye bir şey düpedüz yoktur.

İnsanlık tarihinden söz edilir, ama bundan anlaşılacak ve okullarda okutulan, *siyasal kudret tarihi*dir.

İnsanlık tarihi diye bir şey yoktur, ancak insan hayatının türlü türlü görünüşlerinin belirsiz sayıda tarihleri vardır. Bunların biri de siyasal kudret tarihi. Bu, yüceltilerek insanlık tarihi sayılır. ... Dolandırıcılık tarihini, hırsızlık tarihini, insan zehirleme tarihini insanlık tarihi saymak bundan daha kötü olamaz. Çünkü, siyasal kudret tarihi uluslararası cinayet ve kütle katliamı tarihinden ibarettir. Okullarda bu tarih okutulur ve en kanlı canilerden bazıları onun kahramanları olarak övülür.

Kudrete tapınmak, haklı olarak nefret edilen bir duygu olan korkuya dayanır. Kudret siyasetinin tarihin çekirdeği haline getirilmiş olmasının üçüncü bir nedeni, kudret sahibi olanların kendilerine tapılmasını istemeleri ve istediklerini yaptırabilmiş olmalarıdır. Birçok tarihçi, imparatorların, generallerin ve diktatörlerin güdümü altında yazmışlardır.

Barth "acı çekmektedir" sözlerinin yalnız İsa'nın ölümü için değil, hayatının tümü için geçerli olduğunu ısrarla belirtiyor. Şöyle diyor: "İsa acı çekmektedir. Bundan dolayı o, fetih yapmaz. Zafere ulaşmaz. Bir başarısı yoktur. .. O çarmıha gerilmiş olmasından başka hiçbir şey gerçekleştirmemiştir. Onun, halkı ve müritleri ile olan ilişkileri konusunda da aynı şey söylenebilir." Benim, Barth'ın bu sözlerini aktarmadaki amacım, tarihsel başarıya tapınmayı Hıristiyanlığın ruhuna aykırı gösteren görüş açısının, yalnızca benim akılcı ya da insancıl görüş açım olmadığını ortaya çıkarmaktır. Hıristiyanlık açısından önemli olan güçlü Roma fatihlerinin yapıp ettikleri değil, -Kierkegaard'ın bir sözünü kullanırsak- "birkaç balıkçının dünyaya vermiş oldukları şeylerdir."

Sokrates, dostlarını kendi seçerdi, dostları da onu. Bugün okullarımızdaki öğrencilerin sayısı bile bunu imkansız kılmaktadır. Bundan dolayı yüksek değerleri benimsetmek çabası yalnızca başarısız olmakla kalmaz, aynı zamanda zararlı da olduğu, amaçlanan ideallerden çok daha somut ve kamusal bir şeye yol açtığı da ısrarla belirtilmelidir. Ve bize emanet edilen insanların her şeyden önce zarar görmemeleri gerektiği ilkesinin tıp için olduğu kadar eğitim için de temel bir ilke olduğu kabul edilmelidir. "Kimseye zarar vermeyiniz" bundan dolayı da

“gençlere bizden bağımsız olabilmeleri ve kendi kendilerine karar verebilecek duruma gelmeleri için en acil olarak ne gerekiyorsa onu verin” öğüdü, eğitim sistemimize verilecek çok değerli ve alçakgönüllü görünmesine rağmen, gerçekleştirilmesi epeyce uzaklarda olan bir öğüt olurdu. Bunun yerine bugün, tipik olarak romantik ve hatta saçma olan, “kişiliğin tam olarak geliştirilmesi” gibi daha yüksek amaçlar modadır.

Bu türlü romantik düşüncelerin etkisiyledir ki, bireycilik hala Platon'da olduğu gibi, bencillikle, özgecilik ve kolektivizm ile yani, bireysel bencillik yerine konan grup bencilliğiyle aynılaştırılmaktadır. ... Haklı olarak kendi benliğimiz dışında bir değere, kendimizi adayabileceğimiz ve uğruna fedakarlıklar yapabileceğimiz bir değere yönelmemiz gerektiği düşünülüyor için, bunun üstlenmiş olduğu “tarihsel görev” ile kolektif bütünlük olması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Bundan dolayı, hem fedakarlıklar yapmamız öğütlenmekte, hem de böylece çok karlı bir iş çevirmiş olacağımıza güvence verilmektedir. Fedakarlıklar yapacağımız, ama buna karşılık şan ve şeref kazanacağımız söylenmektedir. Böylece tarihte başarıları alacağız. Tarih Sahnesinde kahraman olarak çıkacağız; küçük bir tehlikeyi göze almakla büyük kazançlar sağlayacağız. Bu, ancak çok küçük bir azınlığın adam yerine konulduğu ve hiç kimsenin adı halkla ilgilenmediği bir devrenin şüpheli ahlakıdır. Siyaset ya da düşünce yönünden aristokrat olduklarından tarih kitaplarına geçmek fırsatına sahip olanların ahlakıdır. Bu anlayış, adalet ve eşitlikçilik taraftarlarının ahlakı olamaz; çünkü, tarihsel başarı adil olamaz ve ancak pek az kişi ancak pek az kişi ona varabilir. En az o kadar değerli olan, belki de daha bile değerli olan sayısız insan her zaman unutulacaktır.

Başarı ve ödülü aşmış bir ahlak lazımdır bize. ... Ne mutlu ki, romantik tarihsici ünlülük ahlakı gerilemeye başlamış görünmektedir. Bilinmeyen (Meçhul) Asker bunu gösteriyor. Fedakarlığın üne erişilmeksizin yapıldığı zaman da değerli olabileceğini, hatta daha da değerli olabileceğini kavramaya başlıyoruz. Ahlak eğitiminin de buna uyması gerekir. İşimizi iyi yapmasını öğrenmek zorundayız. Fedakarlıklarımızı takdir kazanmak ya da suçlanmaktan kurtulmak için değil, işimizi iyi yapmak uğruna yapmalıyız. -Hepimizin biraz yüreklendirilmeye, umuda, beğenilmeye, hatta suçlanmaya ihtiyacı olması bambaşka bir sorundur- Kendimizi uydurma bir *tarihin anlamına* değil, yaptığımız işe dayanarak haklı çıkarmalıyız.

Doğaya ve tarihe amaçları getiren ve onlara anlam veren biziz. İnsanlar eşit değildirlere, ama eşit haklar uğruna savaşmaya karar verebiliriz. Devlet gibi insan kurumları da akılcı değildirlere ama onları daha akılcı duruma getirmek için çaba göstermeye karar verebiliriz. Biz kendimiz bütünü ile akılcı olmaktan çok duygusal olan yaratıklarız, kullandığımız dil de böyledir; ama birazcık daha akılcı olmaya çalışabiliriz ve kendimizi dili -romantik eğitimcilerimizin istedikleri gibi- duygularımızı dile getirme aracı olarak değil, akılcı bir haberleşme aracı olarak kullanmaya alıştırebiliriz. ... Hayatımızın anlamının ne olacağına biz karar veririz, amaçlarımızı biz belirleriz.

Kendi başlarına gerçekliklerin anlamları yoktur; onlar ancak bizim vereceğimiz kararlar sayesinde anlam kazanırlar.

Evet, umuda ihtiyacımız vardır; umut olmadan bir davranışta bulunmak, yaşamak, gücümüzü aşar. Ama daha fazlasına ihtiyacımız yoktur ve daha fazlasının bize verilmesi de gerekmez. Pekinliğe ihtiyacımız yoktur. Din, özellikle, düşlerin ve isteğe erişmelerin yerine geçmemelidir;

ne bir piyango biletine, ne de bir sigorta poliçesine benzemelidir. Dindeki tarihsici öge bir puta tapıcılık, yanıltıcı inanış ögesidir.